

Türkiye’de Kalkınma Ajansları Uygulamasına İlişkin TR42 ve TR52 Bölgelerine Yönelik Bir Araştırma*

Esra ÇELEBİ ZENGİN**

Öz

Kalkınma ajanslarının, faaliyet yürüttükleri bölgelerdeki işletmeler tarafından bilinirliği ve bölge kalkınmasına katkılarını tespit edebilmek için yapılan bu araştırma, TR42 ve TR52 Bölgelerindeki Organize Sanayi Bölgesi işletmeleri ile sınırlandırılmış olup, 2015 yılı verilerini içermiştir. Araştırma kapsamındaki veriler, demografik değişkenler, işletmelere ilişkin bilgiler ve işletmelerin kalkınma ajanslarına yönelik bilgi, görüş ve önerilerinden oluşan, açık ve kapalı uçlu soruların yer aldığı 29 soruluk bir anket ile online olarak toplanmıştır. *Keşifsel* nitelikte gerçekleştirilen bu araştırmaya 215 katılımcı katkı sağlamış ve elde edilen veriler SPSS 18 programında, çapraz tablolar oluşturularak analiz edilmiştir. İşletmelerin, kalkınma ajanslarını bölge kalkınması için önemli bulmaları ancak bu kuruluşların tarafsızlıklarına ilişkin kaygı duymaları ve ajansların bilinirliğinin yeterli düzeyde olmaması araştırma sonucunda ortaya çıkan en önemli bulgulardan olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma, Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Ajansları, Türkiye, TR42, TR52.
Makale Türü: Araştırma Makalesi.

A Research on TR42 and TR52 Regions under the Development Agencies Implementation in Turkey

Abstract

This research conducted in order to determine the recognition of development agencies by the organizations in their activity areas and the contributions of development agencies to regional development, is limited to the organizations within the Organized Industrial Zone in TR42 and TR52 regions, and includes 2015 data. The data within the context of the study have been collected online with 29-question survey consisting of open-ended and closed-ended questions about demographic variables, organizations, and opinions and suggestions of the organizations about the development agencies. This study is a *heuristic* research and includes 215 participants, and the data collected has been analyzed by means of crosstabs in SPSS 18 software. The primary findings of the study reveal that the organizations consider development agencies significant for regional development, however they are concerned about the objectivity of development agencies, and the recognition of the agencies is not sufficient.

Key Words: development, regional development, development agencies, Turkey, TR42, TR52.
Type of Article: Research Article.

* Bu çalışma, yazarın Bölge Kalkınmasında Yeni Aktörler: Kalkınma Ajanslarının Performansı (MEVKA ve MARKA Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırmalı Analizi) isimli doktora tezinden türetilmiştir. Belirtilen doktora tezi, Selçuk Üniversitesi BAP Koordinatörlüğü tarafından 15203003 numaralı doktora tez projesi olarak desteklenmiştir

** Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde SBMYO, Yerel Yönetimler Programı, esracelebi@ohu.edu.tr, ORCID: [0000-0003-2156-3235](https://orcid.org/0000-0003-2156-3235)

1. GİRİŞ

İktisadi, siyasi ve sosyal yapının şekillenmesinde çeşitli unsurlar söz konusu olabilmektedir. Bu şekillenme her ne kadar genellikle içsel dinamikler temelinde gerçekleşse de son otuz yıldır dışsal faktörlerden de önemli ölçüde etkilenmektedir. Adına küreselleşme denilen bu süreç, içine girdiği her sistemi köklü değişimlere itmektedir. Her şeyin değiştiği bu sürecin beraberinde getirdiği birtakım kural ve kurumlar hızla ülke sistemlerine sirayet etmektedir. Bu etki karşısında ekonomik yapılardan, kamu yönetimi sistemlerine kadar birçok alanda rekabet temelli değişim mücadelesi verilmektedir.

Devlet müdahalesini esas alan ekonomik sistemlerin çökmesi, liberal eğilimlerin hız kazanması, demokrasi, yönetim gibi kavramların hayatımıza girmesi ile öncelikli olarak tartışmaya açılan kalkınma politikalarının uygulanması, artık bu yeni aktörlerin eliyle gerçekleşmektedir. Minimal devlet felsefesinin vücut bulmuş hali olarak karşımıza çıkan sistem ise, yerelleşme/bölgeselleşme eğilimleri çerçevesinde gelişme göstermektedir. Kalkınma politikalarında, devletin etkisinin azaltıldığı, devletten boşalan alanın yerel aktörler hatta piyasa güçleri tarafından doldurulduğu bir süreç yaşanmaktadır. Bu durum, sürecin ve yarattığı kavramların sık sık eleştirilmesine de neden olmaktadır. Ancak her türlü eleştiri ve reddedişe rağmen kalkınma politikalarının, küreselleşmenin beraberinde getirdiği anlayışlar etrafında şekillendiği ve önerilen yeni yapı ve kurallar ile yönetildiği görülmektedir. Fakat yerel ve bölgesel aktörlerin hâkimiyet sağladığı bu alanlarda, bölgeler arası eşitsizlik sorununun temelli çözüleceği inancı aşılınmakta, uygulamanın yansımaları ise zaman zaman tam tersi şekilde sonuçlanmaktadır.

Türkiye de taraf olduğu bölgesel entegrasyonlar dâhilinde bu süreçte yapısal değişime uğramakta, başta kalkınma politikaları olmak üzere birçok alanı küresel sistemin beklentilerini karşılamaya açmaktadır. Kalkınma ajanslarının ve öncesinde İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması’nın (İBBS) yerleşmiş olması da, bu taleplerin karşılandığının bir göstergesi olmaktadır. Ancak söz konusu ajansların kuruluşu, bu yapıların Türk kamu yönetimi sistemi içindeki konumları ve işleyişleri noktasındaki eksiklikler, tartışılması ve çözülmesi gereken yeni sorun alanlarını işaret etmektedir. Özellikle ajansların hukuki ve mali işleyişlerine ilişkin önemli tartışmalar gündeme gelirken, bir taraftan da bu kurumların bölge kalkınmasındaki önemine vurgu yapan çalışmalar yapılmaktadır.

Türkiye’deki kalkınma ve bölge kalkınması literatürüne ve ülke kalkınmasına katkı sunabilmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, kalkınma ajanslarının bölge kalkınmasındaki rolü ve etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında kalkınmanın itici gücü olarak görülen sanayi işletmelerinin ajanslar hakkındaki bilgi düzeyleri, ajans desteklerinden yararlanma oranları ve ajanslar hakkındaki temel görüş ve önerileri tespit edilmiştir. Araştırmada sanayi ve tarım olmak üzere iki farklı sektörde öncü konumunda olan TR42 ve TR52 Bölgeleri seçilmiş ve bu bölgelerdeki Organize Sanayi Bölgesi işletmeleri ile online anket yapılmış ve 215 işletmeden veri toplanmıştır. Bu durum belirlenen örneklem sayısından daha fazla işletmenin ankete katıldığını göstermiştir. Soruları tarafımızca özgün biçimde hazırlanan 29 soruluk bu ankette kapalı uçlu soruların yanı sıra açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Bir durum tespiti yapmak, mevcut duruma ilişkin bir “fotoğraf çekmek” düşünüldüğü için, *keşifsel* bir araştırma yapılmış ve verilerin analizinde ise SPSS 18 Programı kullanılarak çapraz tablolar (crosstabs) oluşturulmuştur. Araştırmanın en dikkat çekici sonuçlarından biri, katılımcı işletmelerin %73’ünün “kalkınma ajanslarının bölge kalkınmasında olumlu etkide bulunduğu”nu, bir diğeri ise katılımcıların %46’sının “kalkınma ajanslarını tarafsız ve adaletli bulmadığı”nı belirtmesi olmuştur.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Latince kökenli Batı dillerinde *development*, *developement*, *desarrollo* gibi oldukça eski bir kullanıma sahip olan (Çarkçı, 2008: 21), kalkınma kavramı Türkçe’de, ilerleme (terakki), modernleşme, çağdaşlaşmanın eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır. Başkaya (2011) tarafından “son yarım yüzyılın en

çok kullanılan ancak neyi ifade ettiği pek merak konusu olmayan, Batı’dan ithal edilen efsanelerden biri” olarak eleştirilen kalkınma, günümüzde az gelişmiş tüm ülkelerin ulaşmak istediği noktayı anlatmaktadır. Farklı kapsamlarda ele alınan kalkınma konusu üzerinde yoğun bir ilgi bulunmakta, kavram kırsal, bölgesel, sürdürülebilir kalkınma başta olmak üzere yeni türleri ile karşımıza çıkmaktadır.

Dar anlamda, “gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarının modernleştirilmesi” (Kaplan, 2004: 13-14) olarak tanımlanan kalkınma, geniş anlamda ise “yaşam kalitesinin geliştirilmesi süreci” (Palabıyık, 2005: 612) şeklinde tanımlanmaktadır. Kaynak (2014)’a göre, “zenginlik yarışında iradi bir müdahale”, “bir meydan okuma”, “bir özgürlük mücadelesi” olarak ve ülkelerin ekonomik ve sosyal dönüşüm süreçlerindeki değişimi yansıtan bir olgu olarak değerlendirilmektedir. En temel anlamıyla “ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplum refahının artması” (Parlak, 2011: 419) şeklinde açıklanan kalkınma, ekonomik büyümeden farklı bir unsurdur. Çünkü kalkınma, genel anlamda bir ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel alanda ilerlemesini, kurumsal kapasitesinin güçlenmesini, insan kaynakları niteliğinin artmasını, çevreye duyarlılığın gelişmesini ve bireysel refahın yükselmesini ifade etmektedir (SEGE, 2013). Bu çerçevede kavramın, daha önceleri kişi başına düşen milli gelir ve dağılımı, sanayileşme, istihdam düzeyi, beslenme, altyapı, zorunlu mal ve hizmet tüketim düzeyi, eğitim ve sağlık göstergeleri gibi sosyo-ekonomik ve kültürel göstergelerle (Eren ve Mete, 2014: 328) açıklandığı görülmektedir. Dolayısıyla kalkınma tanımının içine “sadece ekonomik koşulların değil, insanoğluna ait sıkıntıların, acıların, açlığın ve hastalıkların, eğitimin, hak ve özgürlüklerin, kültürel açıdan yeterliliklerin ve yetersizliklerin, kısacası insanoğlunun yaşamı ile ilgili unsurların girmesi gerekmektedir” (Doğaner Gönel, 2010: 5). Bu açıdan bakıldığında kalkınmanın, en az maddi unsurlar kadar hatta onlardan daha fazla olacak şekilde manevi unsurlarda bir iyileşme olması anlamına geldiği görülmektedir. Büyüyen her ekonominin, topluma kalkınma olarak yansımaya bildiği görülmekle birlikte, gerçek anlamda kalkınmanın sağlanabilmesi için büyümenin olması gerekmektedir. Dolayısıyla birbirinden farklı anlam ve içeriklere sahip olsalar da büyüme ve kalkınma kavramlarının iç içe geçtiği bilinmektedir. Bu durum özellikle kalkınma literatüründe yer alan teorilerde kendini açıkça göstermektedir.

Kalkınma kavramının tarihsel gelişimi ve bu süreç içerisindeki değişimi neden-sonuç bağlamında değerlendirildiğinde ortaya birçok unsurun çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Dolayısıyla kavramlara yönelik araştırmalar derinleştirildiğinde, söz konusu kavram ve unsurları ele alan ve geliştiren ulusal ve uluslararası nitelikte birçok çalışmanın literatürde yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmaların tamamını burada aktarmak mümkün olmayacağı için özellikle Türkiye’de kalkınma, bölgesel kalkınma ve kalkınma iktisadı konularında öne çıkan çalışmalar ve teorilerden kısaca bahsetmek yeterli görülmüştür. Ayrıca bu çalışmalarda teorilere ilişkin birçok farklı tasnif yapıldığı dikkat çekmiştir.

Tekeli ve Soral’ın (1978), “Kalkınma Yazını Üzerine Genel Bir Değerlendirme” başlıklı eserinde kalkınma teorilerinin üç gruba ayrıldığı görülmüştür. Buna göre birinci grupta, üretim olgusunu inceleyen büyüme tipi teoriler toplanmıştır. İkinci grupta, ekonomik sistemin değişik elemanları arasındaki ilişkilerde ekonomik büyümeyi açıklayan ve ekonomik büyümeyi GSMH’nın büyümesiyle özdeşleştiren teoriler yer almıştır. Üçüncü grupta ise, sosyal sistemin elemanları arasındaki ilişkilerle kalkınmayı açıklamaya çalışan, toplumsal kurumları, sistemin elemanları olarak değerlendiren teoriler toplanmıştır.

Ildırar (2004), teorilerin “büyüme” ve “kalkınma” kavramları üzerine odaklandığını belirterek Bölgesel Büyüme Modelleri, Kutuplaşmış Kalkınma Teorileri, Yeni Teoriler ve Bölgesel Kalkınmaya Alternatif Yaklaşımlar başlıkları altında bir değerlendirmeye gitmiştir. Bu kapsamda Bölgesel Büyüme

Modelleri içerisinde Keynesgil bölgesel büyüme modeli, neo-klasik bölgesel büyüme modeli, bölgesel ekonometrik büyüme modeli ile ihracat-talep modelleri ve kümülatif nedensellik büyüme sürecine dayalı modeller olmak üzere bir tasnife gitmiştir. Kümülatif nedensellik büyüme sürecine dayanan modellerde ise Myrdal Modeli, Kaldor Modeli ve Dixon-Thirwall Modeli’ne yer vermiştir.

Tüylüoğlu ve Çeştepe (2004), konuyu Adam Smith ve Modernleşme Teorisi ile incelemeye başlamış, Keynes, Harrod-Domar gibi teorisyenlerin görüşlerinin ardından Fisher’ın Basit Aşama Teorisi, Rosenstein-Rodan’ın Büyük İtiş Teorisi, R. Nurkse’ın Kapalı Çember (Kısır Döngü) Teorisi, Rostow’un Tarihsel Büyüme Aşamaları Teorisi ile Dengeli-Dengesiz Büyüme Stratejileri, Bağımlılık Teorisi ve Neoliberal Kalkınma Teorileri üzerinden devam etmiştir.

Doğaner Gönel (2010), kalkınma iktisadının gelişimini Marx’ın Tarihsel Materyalizmi, Rosenstein-Rodan’ın Büyük İtiş Yaklaşımı, Nurkse’nin Kısır Döngü Yaklaşımı, Rostow’un Aşamalar Modeli, Hirschman’ın Dengesiz Gelişme Yaklaşımı, Harrod-Domar Modeli, Klasik ve Neo-Klasik Büyüme Modelleri, Solow-Swan Modeli, Endojen Büyüme Modeli (Yeni Büyüme Teorileri) olmak üzere incelemiştir.

Tiftikçigil (2010), Geleneksel Modeller (Neo-Klasik Büyüme Modeli, Keynesyen Teori-İhracata Dayalı Yaklaşım ve Diğer Geleneksel Modeller), Tam Yığılma Modelleri (Yığılımlı/Birikimli Nedensellik Teorisi ve Büyüme Kutupları Teorisi), Yerel Çevre Modelleri (Endojen/İçsel Büyüme Modelleri ve Emegın Organizasyonundaki Değişiklere Dayanan Teoriler), Bölgesel Yenilik Modelleri (Kuluçka Teorileri, Ürün Yaşam Çevrimleri Modelleri, Yenilikçi Çevre Teorisi, Porter’ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi, Storper’in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Teorisi) başlıkları altında konuya yaklaşmıştır.

Berber ve Yıldız (2014)’da kuramsal gelişim, Bölgesel Yakınsama Teorileri (İhracata Dayalı Teoriler, Neo-klasik Dışsal Büyüme Teorileri/Harrod-Domar Modeli ve Solow-Swan Modeli), Bölgesel Ekonomik Uzaklaşma Teorileri (Kümülatif Nedensellik Teorisive Büyüme Kutupları Teorisi), Yapısal Teoriler (Aşama/Sektör Teorileri, vb.), Politik Kurumlar ve Bölgesel Ekonomik Kalkınma Teorileri (Büyüme Makinesi Teorisi ve Yeni Kurumsal Ekonomiler) ile Gelişmekte Olan Neo-klasik Perspektif (İçsel Büyüme Teorisi ve Yeni Ekonomik Coğrafya) olarak gerçekleştirilmiştir.

Kaynak (2014) ise Geleneksel Kalkınma İktisadı Yaklaşımı, Yapısal ve Neo-Yapısalci Yaklaşım, Neo-Marksist Azgelişmişlik Teorileri ve Bağımlılık Yaklaşımı başlıkları ile inceleme yoluna gitmiştir.

Burada aktarılan ve aktarılamayan çalışmalar incelendiğinde kalkınma kuramlarının, literatürde zaman zaman yalnızca kalkınma iktisadı veya büyüme teorileri zaman zaman da bölgesel kalkınma teorileri başlıkları altında incelendiği dikkat çekmiştir. Daha önce belirtildiği üzere söz konusu çalışmaların tamamına bu makalede yer vermek mümkün olmadığı için, bu kısımda konuların irdelenmesi genel olarak Doğaner Gönel (2010) tarafından gerçekleştirilen kronolojik düzendeki görüşlere kısaca yer verilmesinin ardından Ildırar (2004) tarafından belirlenmiş olan gruplar etrafında şekillendirilmiş ve sınırlandırılmıştır.

Dengeli Kalkınma veya “Büyük İtiş” Teorisinin ve kalkınma iktisadının öncülerinden olan P. N. Rodenstein-Rodan (Dinler, 2012: 374; Başkaya, 2011)’ın, 1943’te yayınlanan “Doğu ve Güney-Doğu Avrupa’nın Sanayileşme Sorunları” (Problems of Industrialization of Eastern and South-Eastern Europe) başlıklı makalesi, İkinci Dünya Savaşı’nın yol açtığı tahribatın onarılmasına yönelik ortaya atılan en ünlü çalışmalardan birisi olmuştur (Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 41). Bu çalışmada, Rosenstein-Rodan (1902-1985), ekonomik kalkınmanın, birden çok sektörün birlikte hareket etmesiyle

gerçekleştirilebileceğini savunmuş (Doğaner Gönel, 2010: 52), çöküntü bölgelerinde (depressed areas), sanayileşmeyi ekonomik kalkınmanın öncüsü olarak ileri sürmüştür (Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 41). Temel görüşü *büyük itişin*, sanayi yatırımlarının hükümet tarafından koordine edilmesi, ülkenin sanayileşme eşiğine ulaşmasının ardından ise yatırım kararlarının piyasa mekanizmasına bırakılması yoluyla gerçekleşebileceği (Doğaner Gönel, 2010: 52-53) üzerine kurulmuştur.

1952 yılındaki geliştirdiği yaklaşım doğrultusunda Ragnar Nurkse (1907-1959), az gelişmiş ülkelerde, kişi başına düşen gelirin az olmasının tasarrufların, yatırımların ve bunlara bağlı olarak da gelir ve verimliliğin yetersiz seviyede kalacağını açıkladığı görüşlerinde, bu durumun *yoksulluk tuzağı* olarak da görülen bir kısır döngüye yol açacağını öne sürmüştür (Doğaner Gönel, 2010: 53). Nurkse’e göre düşük gelir düzeyi, bir noktadan diğerine hareket etmeye ve tekrar hareketin başına dönmeye eğilimli dairesel ve kısır bir süreçtir” (Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 44). Kısaca “bir ülke fakir olduğu için fakirdir ve bu fakirlikten kurtulamaz”. Dolayısıyla fakirlik sürekli olarak kendi kendini yeniden üretmekte, beslenme düzeyi de yetersiz olduğu için iyi beslenemeyen insanların verimlilikleri de düşük seviyelerde kalmaktadır (Başkaya, 2011: 52-53; Korkmaz, 2013: 42).

Nurkse, söz konusu döngüden çıkabilmenin yolunu ise, sermaye birikiminin ve tasarrufun sağlanabilmesi (Doğaner Gönel, 2010: 53) yabancı sermaye, borçlanma ve dış yardımlar (Başkaya, 2011: 53; Korkmaz, 2013: 42) şeklinde belirtmiştir. Ayrıca yatırımların az ya da çok ayarlanarak değişik endüstri kollarına yapılması halinde, pazar bulma güçlüklerinin en azından ilke olarak ortadan kalkacağını belirtmektedir (Dinler, 2012: 375-376).

1960 yılında “Ekonomik Gelişmenin Merhaleleri-Ekonomik Büyümenin Aşamaları (The Stages of Economic Growth) adlı çalışması ile Walt Whitman Rostow, Tarihsel Büyüme Aşamaları Teorisini geliştirmiştir. Bu model, doğrusal/aşamalı kalkınma modellerinin en önemlisidir (Yavilioğlu, 2002b: 60). “Pratik ve mantıksal olarak kalkınmanın aşamalarını tamamlamanın ve bu aşamalara göre toplumları sınıflandırmanın mümkün olduğunu, her toplumun tarihsel olarak kalkınma sürecinde belli aşamaları geçerek kalkınacağı” tezini ileri süren Rostow (Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 49), Marksist ideolojinin karşısında bir alternatif üretmek istemiştir (Doğaner Gönel, 2010: 55).

Rostow, ünlü eserinde toplumları Geleneksel Toplum, Kalkışa Hazırlık Dönemindeki Toplum (Geçiş Dönemi), Kalkış (Take-off) Aşamasındaki Toplum, Olgunlaşma Yolundaki Toplum ve Kitle Tüketim Çağındaki Toplum (Yıldırım ve Örnek, 2012) olmak üzere beş aşamalı olarak ele almıştır. Bütün toplumların, zorunlu olarak geçecekleri bu aşamalardan Kalkış (take-off) aşaması, düzgün ve sürekli gelişmenin önündeki engellerin ortadan kalktığı en kritik aşama (Başkaya, 2011: 66) olarak ifade edilmiştir.

Alanda geliştirilmiş bir başka modelin kurucuları ise Roy F. Harrod (1939) ve Evsey D. Domar (1946) olmuştur. Harrod-Domar Modelinin, temelinde yer alan yatırım-tasarruf ilişkisi değerlendirildiğinde Keynesyen yaklaşımın savunulduğu görülmektedir. Bu teori ekonomik büyümeyi, tasarruf oranları, nüfus artışı ve teknolojik gelişme gibi unsurları model dışında bırakarak açıklamaya çalışmıştır (Berber ve Yıldız, 2014: 13). Modele adını veren iktisatçılardan Harrod, ortalama tasarruf oranının, sermaye-hâsıla katsayısına bölünmesiyle gerçekleşen büyüme hızının elde edilebileceği bir denklem oluşturmuştur (Doğaner Gönel, 2010: 62). Buna göre tasarrufun milli gelire oranı ile sermaye ve gelir arasındaki katsayının birbirine bölünüşü kalkınma hızını vermektedir (Küçük, 1975: 125).

1950 ve 1960’lı yıllarda kalkınma iktisadını etkileyen bu model, yatırımları büyümenin motoru olarak görmüştür. Bu modele göre, bir ekonominin büyümesi yatırımların miktarına, yatırımların miktarı da tasarrufların düzeyine bağlıdır. Büyüme ile kalkınmayı aynı anlamda gören bu modele göre bir ülkenin kalkınması, doğrudan o ülkenin yatırım yapabilme yeteneğine bağlıdır (Başkaya, 2011: 62).

Ancak söz konusu model, “kalkınma sürecinin temel sorunlarını ortaya koymak yerine gözden uzak tuttuğu”, “bir açıklık getirmekten çok karalık getirdiği” (Küçük, 1975: 125) ve “büyüme hesaplamalarını az gelişmiş ülkeler için değil, daha çok Batılı ülkeler için formülleştiirdiği” (Tüylüoğlu ve Çeştepe, 2004: 35) gibi nedenlerden eleştiriler almıştır.

1980’lerden itibaren ise tüm ülkelerin hızla entegre olduğu ve ayakta kalmaya çalıştığı küresel döngü hâkim olmuştur. Siyasi ve iktisadi sistemlerin revize edilmeye başlandığı süreçte, kalkınma anlayışı da evrilmeye başlamıştır. Merkezîyetçi yapıların terk edilmesi düşüncesiyle getirilen çözümler, rağbet görmeye başlayınca kalkınma felsefesi, politikaları ve bunların uygulayıcısı olacak aktörlerin de değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu durum en başta bölgenin ve kalkınmanın içeriklerinin değişmesi ile aktive olmuş, anlamı değişen kavramlar ulusaldan yerele doğru kaymaya başlamıştır.

Tablo 1. Geleneksel ve Yeni Bölgesel Politika Yaklaşımlarının Özellikleri

Özellikler	Geleneksel Bölgesel Politikalar	Yeni Bölgesel Politika Yaklaşımı
Amaçlar	Bölgesel eşitlik Ulusal ekonomik büyüme Yatırımların az gelişmiş bölgelere yönlendirilmesi Altyapının geliştirilmesi	Bölgesel rekabet gücünün geliştirilmesi Bölgesel ekonomilerin kapasitelerinin artırılması İçsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi
Ana Kavramlar	Sanayi yer seçimi teorisi Üretim maliyetleri ve işgücü temini gibi temel faktörler	Öğrenen bölge teorisi; İçsel büyüme teorisi Kümelene, ağlar, yenilikçilik, beşeri sermaye
Karar verme-uygulama sürecinin yapısı	Ulusal ölçekte genel politikalar ve bazı özel bölgelerin seçimi Merkezi hükümetlerin takdir yetkisine bağlı seçim Kademeli yapı	Bölgesel ve yerel yönetimler birlikte karar verme süreci Yönetişim ağırlıklı karar süreci, Kademeli olmayan örgütlenme biçimleri
Politika araçları	Teşvikler / devlet yardımları	Bölgesel Kalkınma Programları
Destek türü	Doğrudan yardım, içme suyu, elektrik gibi temel altyapı ihtiyaçları	Yatırım ikliminin iyileştirilmesi, ileri teknolojiye ve bilgiye dayalı altyapı (endüstri parkları, teknoloji merkezleri gibi)
Eylem tarzı	Proje temelli, tepkisel	Stratejik plana dayalı
Mekânsal Hedef Politika geliştirme Yöntemi	Problemliler bölgeler Merkezi ve yukarıdan aşağıya	Tüm bölgeler Yerel uzlaşmaya dayalı kolektif ve aşağıdan yukarıya
Ortaklar	Merkezi hükümet (yatırımcı) kuruluşları	Yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar, özel kesim vb.
Uygulamacı kurumlar	Merkezi hükümet, Merkezi hükümetin taşra teşkilatları, Bürokratik ilişkiler	Bölgesel birimler, yarı özerk birimler, Bürokrasi yerine işletme yönetimi

Kaynak: Düzenleyen: Kara, 2008: 55.

Tarihsel süreç içerisinde kalkınma anlayışında yaşanan bu değişim ve dönüşümler, bölgesel kalkınma politikalarının yeni bir forma kavuşmasını sağlamış geleneksel bölgesel politikaların yerini yeni bölgesel politikaların aldığı görülmüştür. Tablo. 1’de görüldüğü üzere öğrenen bölge temeline dayanan, yerel uzlaşmayı ve bölgesel ekonomik kapasitelerin artırılmasını, bunu sağlamak için de yerel yönetim, özel sektör ve gönüllü kuruluşları devreye sokan bu yeni anlayış, yerel kalkınma anlayışının zeminini hazırlamış, yönetimden yönetişime evrilerek merkezi hükümet yerine bölgesel aktörleri devreye sokmuştur.

Türkiye’de de bu değişimin etkileri görülmüş, özellikle Avrupa Birliği’ne Uyum Süreci kapsamında 2001 yılından itibaren bölgesel kalkınma politikalarının yönü değişmeye başlamıştır. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması ile başlayan bu süreç, 08/02/2006 tarihinde 5449 sayılı

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un çıkarılması ile devam etmiş ve 06/07/2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile kalkınma ajansları kurulmaya başlanmıştır. 2006’da başlayan bu kurulum süreci 2009 yılında Düzey 2 Bölgelerinin tamamında 26 kalkınma ajansının kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

3. YÖNTEM

Türkiye’deki kalkınma ajanslarının bölge kalkınmasındaki rolünü anlayabilmek, işleyişte yaşanan aksaklıkları tespit edebilmek ve bu konuda birtakım düzenlemelerin yapılmasını sağlayarak ülke kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen alan araştırmasında biri Doğu Marmara biri de Batı Anadolu Bölgesi olmak üzere iki farklı bölge seçilmiştir. Araştırma kapsamında TR42 ve TR52 Bölgeleri Organize Sanayi Bölgelerinde faaliyet gösteren işletmeler ile söz konusu bölgelerde yer alan MARKA ve MEVKA personeli ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir¹. Ancak bu makalede OSB işletmelerinden toplanan verilerin analizi üzerinde durulmuştur. Bu noktada belirtmek gerekir ki araştırma 2014-2015 yıllarını kapsadığı için etik kurul izni gerekli olmamıştır.

3.1. Araştırma Bölgelerinin Seçimi

Araştırma kapsamında TR42 (Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce ve Yalova) ve TR52 (Konya, Karaman) Bölgelerinin seçilmesi, tarım ve sanayi olmak üzere birbirinden farklı sektör ve alanlarda ama ülke kalkınmasında önemli yeri bulunan iki bölgeye kalkınma ajanslarının katkısını görebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında iki farklı bölgenin seçilmesiyle biri imalat sanayisinde biri de tarım ve tarım sanayisinde öne çıkan ve faaliyetleriyle adından söz ettiren iki ajansın bölgelerin ihtiyaçlarını ne kadar karşılayabildiklerini tespit edebilmek amaçlanmıştır. Coğrafi ve sosyo-ekonomik açıdan farklı özelliklere sahip olan bu bölgelerin ihtiyaç ve taleplerinde değişiklik olabileceği de göz önünde bulundurulmuş ancak ajansların bölgelere özgü bu beklentilere ne ölçüde karşılık verebildiği değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma çerçevesinde hem bölgelerdeki OSB işletmelerinin ajanslara ilişkin görüş ve beklentileri hem de kalkınma ajanslarının, bölgelerinde faaliyet gösteren işletmeler ve diğer kuruluşlara ilişkin görüş ve beklentilerine yönelik açık ve kapalı uçlu soruların yer aldığı anketler geliştirilmiştir. Anketlerde yer alan farklı şekil ve içeriklere sahip sorular tarafımızca özgün biçimde oluşturulmuştur. Ancak daha önce de belirtildiği üzere burada yalnızca OSB işletmeleri ile yapılan anketlerin verileri ele alınmıştır.

3.2. Alan Araştırmasının Genel Çerçevesi

Araştırmanın hedef kitlesini, TR42 ve TR52 Bölgelerinde il merkezi ve ilçeler de dâhil olmak üzere faal durumda olan, Organize Sanayi Bölgelerinde üretim gerçekleştiren işletmeler oluşturmuştur. OSB’lerin seçilmesinin amacı ise kalkınma ajanslarının vermiş olduğu desteklerin ülkenin sanayileşmesinde önemli yer tutan bu sahalarla katkısını ölçerek, ülke kalkınması üzerindeki dolaylı ya da doğrudan katkılarını görmeye çalışmak şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca OSB’lerde yer alan işletmelerin, Türkiye için halen yeni olan bu kurumlar hakkındaki ilgi ve bilgi düzeylerini tespit ederek işleyişteki eksik noktaları vurgulamak, bu yolla hem işletmelere hem kalkınma ajanslarına hem de bölgeye, dolayısıyla ülke kalkınmasına ve literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

3.3. Araştırmanın Amacı

¹ Araştırma, doktora tezinin hazırlandığı yılları içerdiği için veriler, 2015 yılına aittir.

TR42 Bölgesi ile TR52 Bölgesinde faaliyet gösteren kalkınma ajansları ve OSB işletmeleri özelinde yürütülen bu çalışmanın amacı, belirtilen bölge örneklerinde olduğu gibi kalkınma ajanslarının bölge kalkınması üzerindeki etkilerini tespit edebilmektir. Bu çerçevede hem OSB işletmelerine hem de ajanslara karşılıklılık içerecek şekilde mevcut duruma ve beklentilere yönelik sorular yöneltilmiştir.

Yapılan araştırmada toplanan veriler ve saptanan durumlar dâhilinde *olanın ve olması gerekenin* belirlenmesi, aksayan noktalar ve var olan beklentiler karşısında çözüm önerilerinin sunulması, bu sayede ise hem literatüre hem bölge kalkınmasına hem de Türk kamu yönetimi ve iktisadi sistemine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Kapsam ve içerik itibarıyla ilk olan bu çalışmada yapılmak istenen, mevcut durumun “fotoğrafını çekmek” ve fotoğraf karesine ilaveler yapabilmektir. Bu çerçevede, ilerleyen dönemlerde alanda yapılacak çalışmaların, eleştiri ve önerileri üzerine geliştirecekleri yeni araştırmalara zemin hazırlamak suretiyle ilgili alana katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

3.4. Veri Toplama Yöntemi

Elde edilen bilgiler çerçevesinde Türkiye’de sanayinin ve kalkınmanın önemli mekânlarını ifade eden OSB’ler, alan araştırmasının birinci bölümünü oluşturmuştur. Kapsam dâhilinde TR42 ve TR52 Bölgelerinde faal olan OSB’ler ve buralarda üretim gerçekleştiren yerli ve yabancı sermayeli işletmeler hedef kitleyi işaret etmiştir.

OSB’lerin belirlenmesinde Türkiye Cumhuriyeti Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı OSB Bilgi Sitesi’nde yer alan bilgiler ve bölgeler esas alınmıştır. Ancak buralarda üretim gerçekleştiren işletmelerinin güncel sayısal bilgilerine erişmek oldukça zor gerçekleşmiş ve uzun zaman almıştır. Çünkü sitede yer alan işletme sayıları ile Organize Sanayi Bölgeleri Müdürlüklerine ait olan web sayfalarındaki işletme sayıları ve unvanları arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle gerçekçi verilere ulaşabilmek adına hem Bakanlık OSB Bilgi Sitesi hem de OSB Bölge Müdürlüklerine ait resmi web sayfalarındaki katılımcı/üretimdeki işletme bölümlerindeki üreticilere ulaşmaya çalışılmıştır. Ancak bu süreç önemli zaman ve emek kaybına yol açmıştır. Çünkü OSB Bölge Müdürlüklerinin de Bakanlık bilgi sitesi gibi eksiklikleri oldukça fazladır. Değil işletmelerin ölçeklerine ulaşmak güncel isimleri, halen faaliyette olup olmadıkları ve özellikle iletişim bilgilerinin birçoğunda olmayışı, olanların ise güncel nitelikte olmaması karşılaşılan önemli zorluklardan biri olmuştur.

Bu doğrultuda OSB Bölge Müdürlüklerinden ve KOSGEB’ten e-posta ve telefon aracılığıyla konuya ilişkin bilgi talebinde bulunmuş, bunlardan yalnızca Düzce 2. OSB ve Konya 1. OSB Bölge Müdürlüklerinden bilgi temin edilebilmiştir. Ayrıca Sakarya 2. OSB Bölge Müdürlüğü’nden “yönetim kurulu kararınca bu bilgileri veremeyeceklerini” ifade eden bir e-posta alınmıştır. Diğer Müdürlüklerden ise bilgi almak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla, BST Bakanlığı ve OSB Bölge Müdürlüklerindeki katılımcı işletme isimleri esas alınarak, tüm üreticilerin isim ve iletişim bilgileri üreticilere ait web sayfaları incelenerek çıkartılmıştır. Yapılan tespit çalışması neticesinde TR42 Bölgesinde (Doğu Marmara) bulunan tüm OSB’lerde üretim gerçekleştiren yerli ve yabancı sermayeli 1108 işletmeye ilişkin, TR52 Bölgesinde (Batı Anadolu) ise tüm OSB’lerde yerli ve yabancı sermayeli 1643 işletmeye ilişkin bilgiler çıkartılmıştır. 2015 yılının başından itibaren elde edilen bilgilere göre araştırma konusu olan bölgelere ait OSB bilgileri ise kısaca aşağıdaki gibi tablolandırılmıştır.

Tablo 2. TR42 Bölgesi OSB Bilgileri (2015)

BÖLGE	İL	OSB ADI	İŞLETME SAYISI
		Dilovası OSB	212
		Gebze OSB	189
		Gebze Plastikçiler OSB	129
		TOSB Otomotiv Yan Sanayi İhtisas OSB	99

TR42 BÖLGESİ	KOCAELİ	Kandıra OSB	60
		Gebze Güzeller OSB	54
		İMES VI. Makine İhtisas OSB	51
		Arslanbey OSB	18
		Makine İhtisas OSB	17
		Gebze Kömürcüler OSB	16
		Gebze V. Kimya İhtisas OSB	8
		Asım Kibar OSB	6
		Alikâhya OSB	Altyapı aşamasında
	SAKARYA	Sakarya 1. OSB	47
		Sakarya 2. OSB	29
		Sakarya 3. OSB	49
		Ferizli OSB	İnşaat aşamasında
		Karasu OSB	İnşaat aşamasında
		Kaynarca OSB	İnşaat aşamasında
		Sakarya Kaynarca Doğu Marmara Makine İmalatçıları İhtisas	Kamulaştırma aşamasında
	BOLU	Bolu Karma ve Tekstil İhtisas OSB	55
		Gerede OSB	12
		Gerede Deri İhtisas OSB	İnşaat aşamasında
		Yeniçağa OSB	İnşaat aşamasında
	DÜZCE	Düzce OSB	46
		Düzce 2. OSB	11
		Çilimli Organize Sanayi Bölgesi	Kamulaştırma aşamasında
		Düzce Gümüşova Islah	Kamulaştırma aşamasında
	YALOVA	Taşıt Araçları Yan Sanayi OSB	Altyapı aşamasında
		Yalova Gemi İhtisas OSB	Altyapı aşamasında
		Yalova Çiçekçilik ve Tarıma Dayalı OSB	Altyapı aşamasında
		Yalova Kalıp İmalatı İhtisas	Kamulaştırma aşamasında
		Yalova Kompozit ve Kimya İhtisas Islah	Kamulaştırma aşamasında
TOPLAM:		1.108	

Kaynak: BST Bakanlığı ve OSB Bölge Müdürlükleri’ne ait veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Yapılan araştırmalar neticesinde Batı Anadolu Bölgesi’nde yer alan TR52 Bölgesine ait OSB’lere ilişkin bilgiler ise şu şekildedir:

Tablo 1. TR52 Bölgesi OSB Bilgileri (2015)

BÖLGE	İL	OSB ADI	İŞLETME SAYISI
TR52 BÖLGESİ	KONYA	BÜSAN Özel OSB	670
		Konya OSB	485
		Konya 1. OSB	159
		Ereğli OSB	66
		Beyşehir OSB	35
		Akşehir OSB	29
		Karapınar OSB	28
		Seydişehir OSB	15
		Çumra OSB	İnşaat aşamasında
		Kulu OSB	Kamulaştırma aşamasında
		KARAMAN	Karaman OSB
	TOPLAM:		1.643

Kaynak: BST Bakanlığı ve OSB Bölge Müdürlükleri’ne ait veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Bu bölgelerde uygulanacak olan alan araştırmasının yüz yüze yapılması planlanmış ancak bölgelerin yoğunluğu, OSB işletmelerinin dağılımı ve buralardaki iş yükünün ağırlığı göz önüne alındığında verilerin online olarak toplanmasına karar verilmiştir. Uygulamaya konu olan soruların ana alanda uygulamaya geçilmesinden önce ise Niğde Organize Sanayi Bölgesi’nde faaliyet gösteren, Ahiler Kalkınma Ajansı’ndan destek alan, başvurusu reddedilen ve hiç destek başvurusunda bulunmayan 10 işletme ile görüşülmüş, görüşülen kişilerin karşılaştıkları durumlar ve soruların anlaşılabilirliği üzerinden anket formunda yer alan sorular tekrar gözden geçirilmiştir.

Pilot uygulama devam ederken, bir taraftan da TR42 ve TR52 Bölgeleri OSB’lerinde yer alan işletmelerin web sayfalarına ve burada yer alan e-posta adreslerine erişilmeye çalışılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki kalkınmanın ve teknolojinin ana kaynağı olan sanayi sektöründeki birtakım kuruluşların halen web sayfalarının ya da e-posta adreslerinin bulunmadığı, verilen adreslerin ise bir kısmının güncel olmadığı ya da iş yoğunluğu nedeniyle takip edilmediği yapılan görüşmeler neticesinde tespit edilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında revize edilen sorular, verilerin toplanacağı SurveyMonkey Gold Paket üzerinde hazırlanmış ve e-posta adreslerine ulaşılabilen işletmelere gönderilmiştir.

Bu çerçevede web sayfalarından ulaşılan e-posta adreslerine ve anketlerin geri dönmesi ya da cevaplanmaması üzerine yapılan bilgilendirme ve hatırlatma aramalarında güncellenen yeni e-posta adresleri olmak üzere temin edilen bilgiler doğrultusunda TR42 Bölgesine 971, TR52 Bölgesine ise 1448 adet anket daveti gönderilmiştir. Bazı işletmelerde ise güvenlik gerekçeleriyle IP engellemesi yaşanmış buralara surveymonkey üzerinden erişim mümkün olmamıştır. Maksimum sayıya ulaşabilmek ve IP engellemesine takılmamak adına her iki Bölge için ayrı web bağlantıları oluşturulmuş, kişisel e-posta adresi kullanılarak konu hakkında bilgi verilmiş ve anket linki paylaşılmıştır. Bu yöntem özellikle tarafsız ve bilimsel niteliği güçlü bir çalışmanın yapılması, veri dağılımında homojenliğin sağlanabilmesi adına ajans desteklerinden yararlanmasına rağmen ankete katılmayan işletmelerin katılımını sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Yanıtlar incelendiğinde özellikle Doğu Marmara Bölgesi’ndeki yararlanıcı işletmelerin bir kısmından, oluşturulan link aracılığıyla veri toplanabildiği tespit edilmiştir. Oluşturulan linkler;

TR42 (Doğu Marmara) Bölgesi için:

<https://tr.surveymonkey.com/r/kalkinmaajanslarinin-osbisletmetlerine-katkisi>

TR52 (Batı Anadolu) Bölgesi için:

<https://tr.surveymonkey.com/r/KONYAVEKARAMANOSBISLETMELERININGELISIMIND EKALKINMAAJANSININROLU> şeklinde özelleştirilmiştir.

Web bağlantısı yolu, e-posta davetinde olduğu kadar katılımcıların kimliklerine ilişkin net bilgi veren bir yol olmasa da, yanıt alınabilen işletmelerin IP adreslerinin görünmesi sayesinde birebir muhataplarınca doldurulduğunu göstermiştir.

3.5. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın amacı kalkınma ajanslarının TR42 ve TR52 bölgelerine yönelik katkısını yorumlayabilmek olduğu için araştırmanın evreni bu bölgelerde yer alan tüm OSB işletmeleri olarak belirlenmiştir. OSB’lerde faaliyet gösteren işletmelere daha önceki bölümlerde ifade edilen yöntemlerle ulaşılmıştır. Araştırma ile verilen desteklerin sanayi işletmelerinin yatırım, ihracat, istihdam, sosyo-kültürel katkı gibi kalkınma göstergesi sayılan unsurlar aracılığıyla bölge ve ülke kalkınmasına sunduğu katkıyı ölçmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda her iki ajanstan 2014 yılının sonlarında OSB’de yer alan

yararlanıcı konumunda bulunan ve başvurusu reddedilen işletmelerin listeleri istenmiştir. Ancak MARKA, “kişi ve kurumların prestiji açısından böyle bir bilgi veremeyeceğine” ilişkin yazı göndermiş, MEVKA ise olumlu ve olumsuz hiçbir şekilde bilgilendirme yapmamıştır.

İstenilen bilgilere ulaşmak bu açıdan mümkün olmamış örneklemin tespitinde izlenen yol ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Her iki ajansın kuruluşlarından itibaren, (2015 yılı hariç) vermiş oldukları mali ve teknik destek programları kapsamında ilan edilen sonuçları incelenmiştir. Burada yer alan kâr amacı güden kuruluşların isimleri ve projeleri bazında arama yapıp OSB’lerde yer alanlar belirlenmiştir. Bu sayede örnekleme konu olan gerçekleşme yani katkı düzeyi gerçekçi biçimde tespit edilmeye çalışılmıştır. Faaliyet raporları ve resmi web sayfalarında yer alan ilanlar üzerinden gerçekleştirilen bu tespit çalışmasında, birtakım bilgi eksiklikleri görülmüştür. Bu doğrultuda faaliyet raporlarında belirtilen yararlanıcı sayıları ile aynı yıl içerisinde ilan edilen listelerdeki sayıların değişiklik gösterdiği görülmüştür. Tespit çalışması ilan edilen sonuçlar üzerinden yürütülmüştür.

Yapılan incelemeler neticesinde 2009 yılından bu yana MARKA tarafından verilen teknik ve mali tüm destek türlerinde, desteklenen kuruluşların yalnızca 39’unun il merkezi ve ilçelerde faaliyet gösteren OSB’lerde yer aldığı görülmüştür. TR42 Bölgesindeki OSB işletmelerinin sayısının 1108 olduğu tespit edildiğine göre bu oran yaklaşık %4’e karşılık gelmektedir. Dolayısıyla söz konusu bölgedeki tüm işletmelerin yalnızca %4’ünün ajans desteklerinden faydalandığı, %96’sının ise faydalanmadığı görülmüştür.

N : Hedef kitledeki birey sayısı

n : Örnekleme alınacak birey sayısı

p : İncelenen olayın görülüş sıklığı (gerçekleşme olasılığı)

q : İncelenen olayın görülmeyiş sıklığı (gerçekleşmeme olasılığı)

t : Belirli bir anlamlılık düzeyinde, t tablosuna göre bulunan teorik değer

d : Olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen örnekleme hatası

olarak ele alındığında ve hedef kitledeki işletme sayısı bilindiği için örneklemin hesaplanmasında (Baş, 2013: 42);

$$n = \frac{Nt^2pq}{d^2(N-1) + t^2pq}$$

formülünden yararlanılmıştır.

Formül, araştırmaya konu yapılan TR42 Bölgesi OSB bilgileri ışığında ve %95 güven aralığında;

$$n = ?$$

$$p = 0,04$$

$$N = 1108$$

$$q = 0,96$$

$$t = 1,96$$

$$d = 0,05 \text{ (%5'lik hata payı)}$$

şeklini alacaktır.

Değerleri formüle yerleştirdiğimizde ise;

$$n = \frac{1108 \cdot (1,96)^2 \cdot 0,04 \cdot 0,96}{(0,05)^2 \cdot 1107 + (1,96)^2 \cdot 0,04 \cdot 0,96}$$
$$n = 163,449 / 2,915 \quad \Rightarrow \quad n = 56,07$$

Çıkan sonuç doğrultusunda TR42 Bölgesi için örneklemeimiz 56 bulunmuştur. Yani temsil kabiliyetine sahip birimlerden basit tesadüfi yöntemle, toplanabilecek 56 veri ile araştırma sonucunun güvenilir düzeyde yorumlanabileceği belirlenmiştir.

Aynı hesaplama yöntemi TR52 Bölgesinde, gerek işletme sayısının gerekse de katkısallık oranının yüksek olmasından dolayı bu sayının iki katı oranında gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede kuruluşundan itibaren MEVKA faaliyet raporları ve başarılı proje ilanlarındaki işletmelerin içinde OSB’lerde yer alanlar tespit edilmiştir. Tüm destek türlerinde yapılan incelemeler esas alındığında 139 işletmenin il merkezi ve ilçelerde faaliyet gösteren OSB’lerde bulunduğu görülmüştür. Ancak 9 işletmenin ajanstan ikinci kez destek aldığı göz önünde bulundurularak sayı 130 olarak değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda OSB’lerde yer alan toplam işletme sayısının 1643 olduğu bilindiğinde bu bölgelerde yer alan işletmelerin yaklaşık %8’inin ajanstan destek aldığı görülmektedir. Yani MEVKA’nın OSB’lerdeki katkısının gerçekleşme düzeyi %8, gerçekleşmeme düzeyi ise %92 olarak belirlenmiştir. Burada da hedef kitledeki işletme sayısı bilindiği için örneklemin hesaplanmasında yukarıdakiyle aynı olan;

$$n = Nt^2pq / d^2(N-1) + t^2pq$$

formülünden yararlanılmıştır.

Formül, araştırmaya konu yapılan TR52 Bölgesi OSB bilgileri ışığında ve %95 güven aralığında;

$n = ?$	$p = 0,08$
$N = 1643$	$q = 0,92$
$t = 1,96$	$d = 0,05$ (%5’lik hata payı)

olacak ve hesaplama;

$$n = 1643 * (1,96)^2 * 0,08 * 0,92 / (0,05)^2 * 1642 + (1,96)^2 * 0,08 * 0,92$$
$$n = 464,351 / 4,387 \quad \Rightarrow \quad n = 105,87$$

şeklinde bir sonuç çıkaracaktır. Bu durum ise, TR52 Bölgesinde örneklemin 106 olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir.

Elde edilen sonuçlar neticesinde anket yanıtlanma oranları belirlenen örneklemelerden daha yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Gönderilen e-posta daveti ve web bağlantıları, yapılan hatırlatma aramaları neticesinde TR42 Bölgesinden 66, TR52 Bölgesinden ise 149 adet veri toplanmıştır.

Kalkınma ajanslarının bölge kalkınmasına katkısını ölçmek amacıyla hazırlanmış olan çalışmanın bu bölümünde elde edilen verilerin ilk önce bölgeler özelinde ardından ise belirli noktalar ekseninde karşılaştırmalı analizi yapılacaktır. Ancak öncesinde katılımcılara yöneltilen sorular hakkında genel bir bilgi vermek uygun olacaktır.

OSB İşletmelerine yönelik hazırlanan ve “Kalkınma Ajanslarının Bölge Kalkınması Üzerindeki Etkilerinin Ölçülmesi” başlığını taşıyan ankette toplamda 29 soru bulunmaktadır. Ancak işletmelerin ajanstan destek alıp almadığını öğrenmek amaçlı hazırlanan 13. soruda, soru atlama mantığı oluşturulmuştur. Bu sayede verilen bilgi karşısında, yararlanıcı işletmelerden 29 soruya yanıt istenmiş, diğer işletmelerden ise 18 soruya yanıt vermeleri beklenmiştir. 4 sorunun açık uçlu oluşturulduğu ankette katılımcıların gelir düzeyleri, işletmedeki pozisyonları, işletmenin faaliyet alanı gibi sorular ilk bölümü oluştururken kalkınma ajansları hakkındaki ilgi ve bilgi düzeyinin, kuruluşlardan beklentilerin,

eğer destek alındıysa desteğin türü, talebin karşılanma oranı, işletmenin istihdam, ihracat ve yatırım potansiyeline katkısının tespitine yönelik sorular diğer bölümü oluşturmuştur. Sorular ve seçenekler mümkün oldukça kolay anlaşılabilir düzeyde hazırlanmaya çalışılmıştır.

3.6. Veri Analizlerinin Yapılması

Araştırma kapsamında tamamı online olarak toplanan verilerin analizi noktasına geçmeden önce belirtmek gerekir ki kalkınma ajansları ya da OSB’ler üzerinde farklı türde araştırmalar yapılmıştır. Ancak gerçekleştirilen bu araştırma, her iki birimin etkileşimini ölçmeye çalışan ve bu kapsamda farklı bölgeler üzerinde inceleme yapan bir ilk olma özelliği taşımıştır. Bu sebeptendir ki, durum tespiti yapmak, mevcut duruma ilişkin bir “fotoğraf çekmek” düşünülmüş, dolayısıyla keşifsel bir araştırma yapılmıştır. Verilerin analizinde ise SPSS 18 Paket Programı kullanılarak çapraz tablolar (crosstabs) oluşturulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Düzeyi

		Eğitim düzeyinizi işaretleyiniz.						Total	
		İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön lisans	Lisans	Yüksek Lisans		Doktora
OSB	TR42OSB	0 ,0%	3 4,8%	5 7,9%	8 12,7%	38 60,3%	9 14,3%	0 ,0%	63 100,0%
	TR52OSB	14 9,9%	3 2,1%	33 23,2%	16 11,3%	58 40,8%	16 11,3%	2 1,4%	142 100,0%
Total		14 6,8%	6 2,9%	38 18,5%	24 11,7%	96 46,8%	25 12,2%	2 1,0%	205 100,0%

Ankete katılan kişilerin eğitim düzeylerini bölgeler bazında değerlendirdiğimizde soruyu TR42 Bölgesinden 63, TR52 Bölgesinden ise 142 kişinin yanıtladığı belirlenmiştir. Her iki bölgeden de katılımın en yoğun görüldüğü grubu lisans mezunlarının oluşturduğu görülmüştür. Bu durum, yüzdelik oranla ifade edilecek olursa bu gruptan katılımın, TR42 Bölgesinde katılımcıların yaklaşık %60’ına karşılık gelirken TR52 Bölgesinde yaklaşık %41’ine karşılık geldiği anlaşılmıştır. Lisans mezunlarını genel toplamda, yüksek lisans mezunları takip etmiştir. Ayrıca TR42 Bölgesindeki katılımcıların en düşük eğitim düzeyi ortaokul iken, TR52’de ilkökul mezunu 14 kişinin ankete katkı sağladığı anlaşılmıştır. Doktora mezunları açısından değerlendirildiğinde ise TR52 Bölgesinden doktora mezunu 2 kişinin ankete katıldığı görülmüş, TR42 Bölgesindeki katılımcıların hiçbirinin doktora mezunu olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 5. Eğitim Düzeyine Göre Aylık Yaklaşık Gelir Durumu (TL)

		Aylık yaklaşık geliriniz aşağıdaki kategorilerden hangisine uymaktadır?					Total
		1.001-4.000	4.001-8.000	8.001-12.000	12.001-16.000	16.000 ve üzeri	
Eğitim düzeyleri	İlkokul	6 46,2%	2 15,4%	1 7,7%	0 ,0%	4 30,8%	13 100,0%
	Ortaokul	2 33,3%	3 50,0%	1 16,7%	0 ,0%	0 ,0%	6 100,0%
	Lise	28 75,7%	2 5,4%	3 8,1%	1 2,7%	3 8,1%	37 100,0%
	Ön lisans	20 87,0%	3 13,0%	0 ,0%	0 ,0%	0 ,0%	23 100,0%
	Lisans	55 59,1%	23 24,7%	5 5,4%	2 2,2%	8 8,6%	93 100,0%

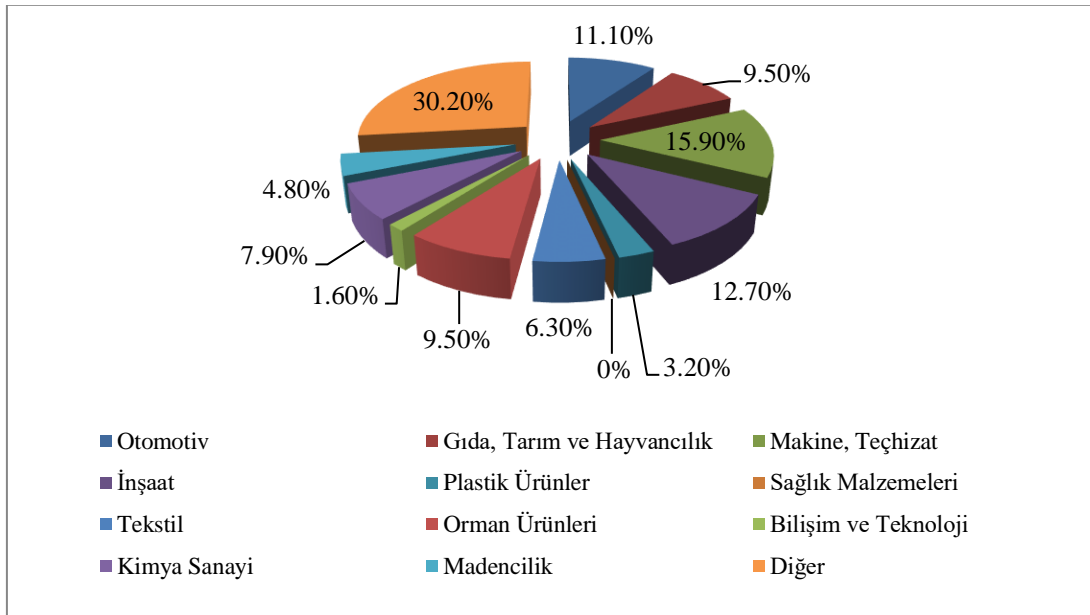
Yüksek Lisans	13 52,0%	5 20,0%	4 16,0%	2 8,0%	1 4,0%	25 100,0%
Doktora	1 50,0%	0 ,0%	1 50,0%	0 ,0%	0 ,0%	2 100,0%
Total	125 62,8%	38 19,1%	15 7,5%	5 2,5%	16 8,0%	199 100,0%

Katılımcıların eğitim düzeyi-gelir ilişkisi incelendiğinde en yüksek katılımın aylık 1.001-4.000 TL arası gelir grubunda olduğu, bunu 4.001-8.000 TL arası gelir elde eden grubun izlediği belirlenmiştir. Eğitim düzeyi açısından değerlendirme yapıldığında aylık 16.000 TL ve üzerinde gelir elde eden 16 kişiden 4’ünün ilkokul, 3’ünün lise, 8’inin lisans, 1’inin yüksek lisans mezunu olduğu ortaokul, önlisans ve doktora mezunu olan kimsenin bu gelire sahip olmadığı dikkat çekmiştir. Ankete katılan en yüksek grubu temsil eden lisans mezunlarının ise gelir aralıklarının 1.001-4.000 TL olduğu görülmüştür.

Tablo 6. İşletmelerin Faaliyette Buldukları Süreler

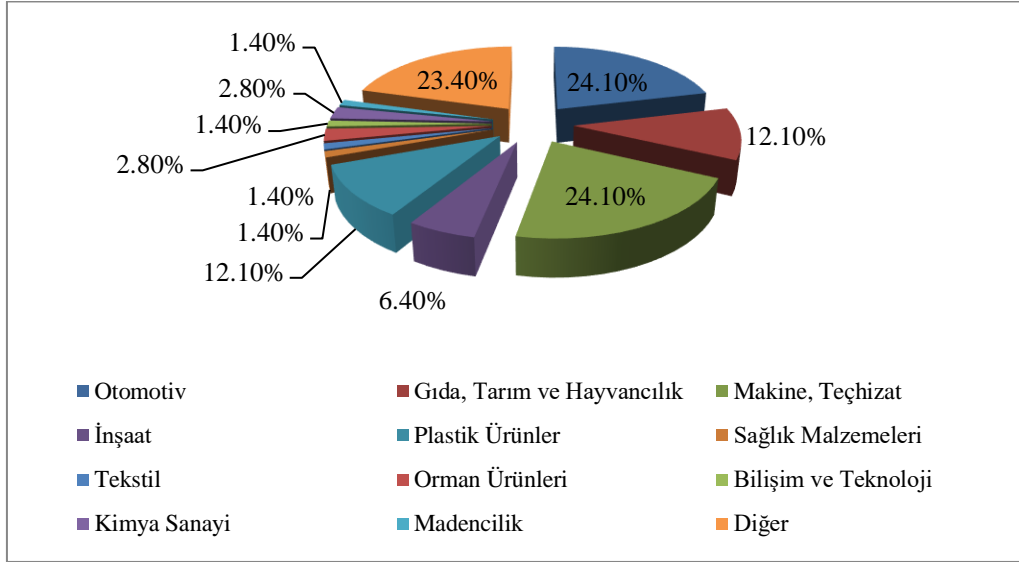
	İşletmeniz kaç yıldır faaliyet göstermektedir?					Total
	0-4 yıl	5-14 yıl	15-25 yıl	26-35 yıl	36 ve üzeri	
TR42OSB	4 6,3%	18 28,6%	17 27,0%	13 20,6%	11 17,5%	63 100,0%
TR52OSB	5 3,6%	48 34,3%	41 29,3%	20 14,3%	26 18,6%	140 100,0%
Total	9 4,4%	66 32,5%	58 28,6%	33 16,3%	37 18,2%	203 100,0%

Katılımcı işletmelerin faaliyet süreleri bakımından değerlendirmesi yapıldığında TR42 Bölgesindeki 63 katılımcının 18’i yani yaklaşık %29’u, TR52 Bölgesinde ise 140 katılımcının 48’i yani yaklaşık %34’ü, 5-14 yıl arasında faaliyette bulduklarını belirterek en yoğun grubu oluşturmuştur. Bu durum toplam esas alındığında %32,5’e karşılık gelmiştir. Bu grubu toplamda yaklaşık %29’luk oranla 15-25 yıl arası faaliyet gösteren işletmeler takip etmiştir. Üçüncü sırada ise 36 yıl ve üzerinde faaliyette bulunan işletmeler yer almıştır ki bu da toplamda yaklaşık %18’lik bir oranı temsil etmiştir.

Grafik 1. İşletmelerin Sektörel Dağılımı (TR42)

Yaklaşık değerleri üzerinden grafik çizildiğinde TR42 Bölgesinde en yoğun katılımın yanıt seçeneklerinde “diğer” olarak belirtilen sektörlerde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu sektörler ise genel olarak lojistik, elektrik-elektronik, demir-çelik, alüminyum-metal parça, gemi inşası, otomotiv, inşaat, mobilya, hidrolik, su parkları, galvaniz kaplama ve ısıtma teknolojileri olarak belirtilmiştir. Toplam yanıtlar içerisinde %30’luk oran ile en yüksek paya sahip olan “diğer” seçeneğinde katılımcılar tarafından belirtilen sektörler iken, ikinci en yüksek katılım yaklaşık %16 ile makine-teçhizat alanından olmuştur.

Grafik 2. İşletmelerin Sektörel Dağılımı (TR52)

TR52 Bölgesinde en yoğun katılımın %24,1 oranında otomotiv ile makine-teçhizat sektöründen olduğu görülmüş, bunu “diğer” olarak belirtilen sektörler takip etmiştir. Bu sektörler ise; geri kazanım faaliyetleri, yedek parça imalatı güneş enerjisi üretimi, kent ekipmanları, endüstriyel kalıp, imalat sanayi, dalgıç motorlar ve hidrofor üretimi, hafif metal döküm ve levha sac imalatı, pik, çelik, sfero döküm, ilaç ve kozmetik, madeni yağ, metal işleri, hırdavat ürünleri imalatı, civata ve bağlantı elemanları imalatı, dişli imalatı, refrakter imalatı, ateşe dayanıklı harç sıva astar malzemeleri, oluklu mukavva kutu, LPG dolum ve depolama, koyun yünü (yapağı) işleme ve ihracatı, metal atıkların geri dönüşümü, alüminyum merdiven imalatı, yenilenebilir enerji, tarım makineleri, dış ticaret ve gıda toptancılığı ile demir çelik döküm olarak belirtilmiştir. Bölgede TR42 Bölgesinden farklı olarak sağlık malzemeleri üreten işletmelerden de veri toplanabilmektedir.

İşletme bünyesinde (varsa şubeler de dâhil olmak üzere) çalışan sayısını öğrenebilmek için sorulan 7. soru, açık uçlu olarak belirlenmiştir. Bu soruya TR42 Bölgesinden 57 kişi, TR52 Bölgesinden ise 119 kişi yanıt vermiştir. Burada gelen yanıtlar ekseninde işletmelerin personel sayıları tek tek yazılmak yerine Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik² kapsamında bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Bu noktada gelir üzerinden değil,

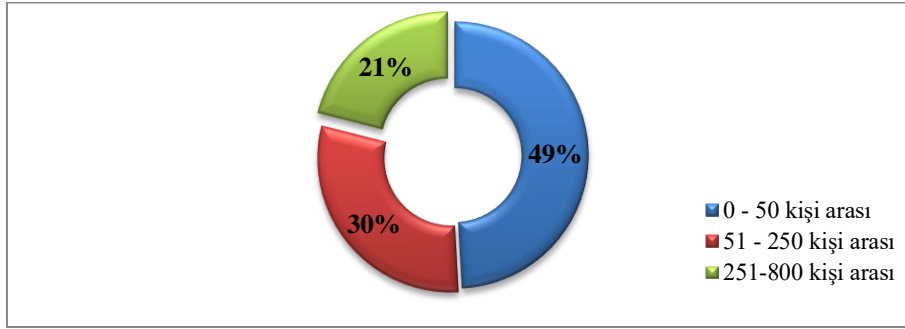
² Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin sınıflandırılması: Madde 5- (Değişik: 10/9/2012-2012/3834 K.) KOBİ’ler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır a) Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri bir milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler. b) Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri sekiz milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler. c) Orta büyüklükteki işletme: İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

kişi sayısı üzerinden bir değerlendirme yapıldığını belirtmek gerekir. Yanıtlar çerçevesinde bir tablo yapıldığında ise dağılımın aşağıdaki gibi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Katılımcı İşletmelerin Ölçekleri

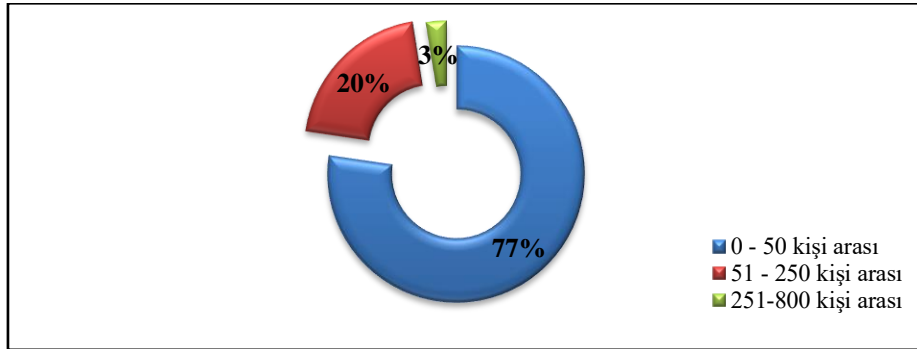
OSB Bölgesi	0-50 kişi arası Küçük İşletme	51-250 kişi arası Orta Büyüklükte İşletme	251-800 kişi arası Büyük İşletme	Katılımcı Toplamı
TR42 Bölgesi	28	17	12	57
TR52 Bölgesi	92	24	3	119
Toplam	120	41	15	176

Her iki bölgeden de katılımcı işletmelerin dağılımına bakıldığında kalkınma ajanslarının esas hedef kitlesini oluşturan KOBİ’lerin yoğun olduğu belirlenmiştir. Buna göre TR42 Bölgesindeki katılımcı 57 işletmenin 45’inin yani yaklaşık %79’unun; TR52 Bölgesindeki katılımcı 119 işletmenin 116’sının yani %97’sinin KOBİ niteliğinde olduğu belirlenmiştir. İki bölgedeki toplam katılımcılar değerlendirildiğinde ise 176 katılımcının, %91’inin yani 161’inin KOBİ’lerden oluştuğu görülmüştür.

Grafik 3. Katılımcı İşletmelerin Ölçeklere Göre Dağılımı (TR42)

Söz konusu dağılımlar iki ayrı grafikte irdelendiğinde oransal durumları daha net biçimde görülmüştür. Özelleştirilmiş Grafik 3., TR42 Bölgesini temsil ederken Grafik 4., TR52 Bölgesini temsil etmiştir.

Grafik 4. Katılımcı İşletmelerin Ölçeklere Göre Dağılımı (TR52)

Tablo 7.’deki veriler grafikler üzerinde ve oransal olarak değerlendirildiğinde TR42 Bölgesindeki katılımcıların %49’unun küçük ölçekli işletme olduğu, bu oranın TR52 Bölgesinde %77’ye karşılık geldiği görülmüştür. TR52 Bölgesindeki küçük işletmeler de mikro ölçeklilere ayrıldığında gelen 92 yanıtın 22’sinin mikro ölçekli işletmelere ait olduğu görülmüştür. TR42 Bölgesinde 57 katılımcının yanıtladığı bu soruda orta ölçekli işletmelerin sayısı 17 kişi ile %30’luk bir oranı oluştururken, TR52 Bölgesinde katılımcıların 24’ü ile %20’lik bir oranı oluşturmuştur. Büyük ölçekli işletmeler ise TR42 Bölgesinde %21 gibi yüksek bir oranı temsil etmişken iken, 119 katılımcısı

olan TR52 Bölgesinde bu oran %3 ile sınırlı kalmıştır. Ancak her iki bölge toplamında değerlendirildiğinde KOBİ’lerin ağırlıklı olarak ankete katıldığı görülmüş, bu durum genel itibarıyla KOBİ destekleri ile öne çıkan ajanslara ilişkin görüşlerin daha fazla geçerlilik kazanabileceğinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Tablo 8. Katılımcıların İşletmedeki Görev Pozisyonları

	İşletmedeki pozisyonunuz nedir?				Total	
	Diğer	İşletme Sahibi	Yönetici	Mühendis		
OSB	TR42OSB	16 25,4%	15 23,8%	30 47,6%	2 3,2%	63 100,0%
	TR52OSB	24 17,1%	56 40,0%	49 35,0%	11 7,9%	140 100,0%
Total	40 19,7%	71 35,0%	79 38,9%	13 6,4%	203 100,0%	

Katılımcıların işletmedeki pozisyonlarına ilişkin yöneltilen soruya ise yanıt verenler içinde TR42 Bölgesindeki 63 katılımcının 30’unun yönetici, TR52 Bölgesindeki 140 katılımcının 56’sının ise işletme sahibi olduğu belirlenmiştir. Bu soruda ayrıca “diğer” seçeneği de eklenmiş ve bu alanı doldurmaları istenmiştir. Buna göre ise TR42 Bölgesinde ankete katkı sağlayan kişilerin yaklaşık yarısının yöneticilerden, ikinci en yoğun grubun “diğer” kategorisinden oluştuğu belirlenmiştir. Bu alana verilen yanıtlar ise Ar-Ge Sorumlusu, Dış Ticaret Sorumlusu, Farmakovijilans Sorumlusu, IT Sorumlusu, İnsan Kaynakları Müdürü, Laboratuvar Sorumlusu (Uzman Kimyager), Muhasebe, Ortak-Müdür, Satış ve Pazarlama ile Tekniker olarak çeşitlendirilmiştir. Bahsedilen kategorilerden en yüksek olanı 7 kişi tarafından belirtilen muhasebe birimlerine işaret etmiştir. Burada belirtmek gerekir ki işletmelere yapılan hatırlatma aramalarında birçok işletme tarafından muhasebe sorumlularına yönlendirilme söz konusu olmuştur. TR52 Bölgesinde ise katılımcıların %40’ının işletme sahibi, %35’inin yönetici pozisyonunda olduğu, üçüncü sırada ise “diğer” seçeneğinin yer aldığı görülmüştür. Gelen yanıtlarda “diğer” seçeneği kapsamında, grafik-baskı sorumlusu, muhasebe sorumlusu, satın alma-lojistik personeli, satış temsilcisi, insan kaynakları şefi, dış ticaret ve satın alma müdürlerinin katılım sağladığı görülmüştür. Ancak burada da en yoğun katkı muhasebe birimlerinden olmuştur.

Tablo 9. Eğitim Düzeyine Göre İşletmedeki Pozisyonlar

	İşletmedeki pozisyonunuz nedir?				Total	
	Diğer	İşletme Sahibi	Yönetici	Mühendis		
Eğitim düzeyi	İlkokul	1 7,1%	11 78,6%	2 14,3%	0 ,0%	14 100,0%
	Ortaokul	1 16,7%	5 83,3%	0 ,0%	0 ,0%	6 100,0%
	Lise	5 13,2%	21 55,3%	12 31,6%	0 ,0%	38 100,0%
	Ön lisans	11 47,8%	3 13,0%	9 39,1%	0 ,0%	23 100,0%
	Lisans	17 17,9%	24 25,3%	46 48,4%	8 8,4%	95 100,0%
	Yüksek Lisans	5 20,0%	6 24,0%	9 36,0%	5 20,0%	25 100,0%
	Doktora	0	1	1	0	2

	,0%	50,0%	50,0%	,0%	100,0%
Total	40	71	79	13	203
	19,7%	35,0%	38,9%	6,4%	100,0%

Bir başka veri olarak eğitim düzeyi ve işletmedeki görev pozisyonları değerlendirildiğinde bu soruya 203 katılımcıdan 95’i ile en yoğun katılımın lisans mezunlarından olduğu görülmüştür. 14 ilkokul mezununun 11’inin işletme sahibi, 2’sinin yönetici, 1’inin ise diğer pozisyonda olduğu belirlenmiştir. 79 yönetici ve 71 işletme sahibi ile en çok katkı sunan kesimler değerlendirildiğinde yöneticilerin dağılımınının 2 ilkokul, 12 lise, 9 önlisans, 46 lisans, 9 yüksek lisans ve 1 doktora mezunundan oluştuğu anlaşılmıştır. İşletme sahiplerinin ise, 11’inde ilkokul, 5’inde ortaokul, 21’inde lise, 3’ünde önlisans, 24’ünde lisans, 6’sında yüksek lisans ve 1’inde de doktora mezuniyeti olduğu görülmüştür. Ayrıca yönetici pozisyonundaki kişilerin yaklaşık %48’lik bir oranla lisans mezunlarından oluştuğu dikkat çekmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların KA Hakkındaki Bilgi Düzeyi

	İlinizin hangi Kalkınma Ajansına dâhil olduğunuzu biliyor musunuz?		Total
	Evet	Hayır	
OSB			
TR42OSB	40	22	62
	64,5%	35,5%	100,0%
TR52OSB	91	48	139
	65,5%	34,5%	100,0%
Total	131	70	201
	65,2%	34,8%	100,0%

Kalkınma ajanslarının bölgelerdeki bilinirliğine ilişkin yöneltilen soruya gelen 201 yanıtın 131’i yani yaklaşık %65’i olumlu olmuştur. Bölge bazında değerlendirildiğinde ise ajansların işletmeler tarafından bilinirlik düzeyinin TR52 Bölgesinde nispeten daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna göre TR42 Bölgesindeki işletmelerin %35,5’i ilin dâhil olduğu kalkınma ajansını bilmediğini belirtirken TR52 Bölgesinde ise bu oran %34,5’e düşmüştür. Ayrıca hem işletmelerin ilgi düzeyleri hem de bölgelerdeki kalkınma ajanslarının kendilerini işletmelere tanıtabilme düzeyleri hakkında yorum yapabilmek için katılımcılara, ajanslar hakkındaki bilgiyi hangi kaynaklardan elde ettiklerine yönelik bir başka soru daha yöneltilmiştir. Birden çok seçeneğin işaretlenebildiği bu soruda ise TR42 Bölgesinde %34 ile ajans tarafından gerçekleştirilen bilgilendirme toplantıları sayesinde, %32 ile de danışmanlar aracılığıyla seçenekleri en yoğun işaretlenen seçenekler olurken; TR52 Bölgesinde %46,5 ile danışman sayesinde, %32,5 ile de tanıdıklar aracılığıyla seçenekleri işaretlenmiştir.

Tablo 11. Ajans Desteklerinden Yararlanma Oranı

	Kuruluşunuzdan sonra Kalkınma Ajansından herhangi bir destek aldınız mı? (Soruyu yanıtladıktan sonra lütfen "İLERİ" seçeneği ile ankete devam ediniz)				Total
	Evet	Hayır	Başvurumuz reddedildi	Sözleşme aşamasında imzalamayı reddettik	
OSB					
TR42OSB	16	42	0	0	58
	27,6%	72,4%	,0%	,0%	100,0%
TR52OSB	24	99	13	2	138
	17,4%	71,7%	9,4%	1,4%	100,0%
Total	40	141	13	2	196

	20,4%	71,9%	6,6%	1,0%	100,0%

İşletmelerin ajanslardan destek alıp almadıklarına ilişkin yöneltilen bu soruya TR42 Bölgesinde 58 işletmenin yanıt verdiği ve bunlardan yalnızca 16 işletmenin yararlanıcı konumunda olduğu görülmüştür. Ajans faaliyet raporları ve ilan listeleri kapsamında yararlanıcı olan tüm işletmelere ulaşılmaya çalışılmıştır. Faaliyet gösterip göstermedikleri hiçbir şekilde öğrenilemeyen ve bölgeden taşınmış olan işletmeler hariç tüm yararlanıcılardan veri toplanmaya çalışılmıştır. Ancak kimisi “yoğunluktan dolayı katılmak istemediklerini”, kimisi de “yetkililerin katılmak istemediğini” belirtmiştir. Tüm çabalara rağmen yararlanıcı işletmelerin sayısını daha fazla artırmak mümkün olamamıştır. TR52 Bölgesinde ise bu soruya 138 işletmenin yanıt verdiği ve bunlardan 99’unun “hayır” seçeneğini işaretlediği, yalnızca %17,4 oranındaki 24 kişinin “evet” yanıtını verdiği görülmüştür. Bu bölgede TR42 Bölgesinden farklı olarak başvurusu reddedilen ve sözleşme aşamasında bundan vazgeçen işletmelerin de katılımcı olduğu tespit edilmiştir. Burada da tarafsız bir çalışma yürütülebilmesi adına yararlanıcıların katılımını artırabilmek için hatırlatma e-postaları gönderilmiş ve telefon görüşmeleri tesis edilmiş ancak katılım oranları daha fazla artırılmamıştır.

Soru atlama mantığı ile yöneltilen bu sorunun ardından kalkınma ajanslarından destek alan yararlanıcı işletmelere, yanıtlamaları beklenen 11 soru yöneltilerek ilave 16 soru daha sorulmuş, ajanslardan destek almayanlar ise bu sorunun ardından ilave 5 soru daha yanıtlamışlardır. Yararlanıcı işletmelere yöneltilen ilk soru kalkınma ajanslarından aldıkları desteğin türünü öğrenmek amacıyla oluşturulmuştur. Her ne kadar 15 Eylül 2017 tarih ve 30181 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile ajansların verdiği desteklerin türlerinde birtakım değişiklikler yapılmış olsa da araştırmanın yapıldığı tarih 2014-2015 yıllarını kapsadığı için yöneltilen seçenekler o dönemki mevzuat esas alınarak belirlenmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere kalkınma ajanslarının destekleri mali ve teknik destekler olmak üzere iki temel tür üzerine kurulmuş olup bunlardan mali destekler kendi içlerinde, araştırmanın yapıldığı dönem esas alındığında doğrudan finansman, faiz, faizsiz kredi, doğrudan faaliyet, güdümlü proje desteği olarak belirlenmişti. Bu destekler, önce 2017 sonra da 2020 yıllarında tekrar revize edilmiş olup güncel yönetmeliğin 11. maddesinde doğrudan finansman, finansman ve faizsiz kredi desteği olarak ifade edilmiştir.

Yararlanıcıların kullandığı destek türlerine ilişkin verilen yanıtlar incelendiğinde TR42 Bölgesindeki yararlanıcıların en çok kullandığı destek türünün %71,4 ile doğrudan finansman desteği şeklinde gerçekleştiği, bunu doğrudan faaliyet desteğinin ve teknik desteğin izlediği belirlenmiş, faiz desteğinin kullanılmadığı, faizsiz kredi desteğinin yalnızca bir işletme tarafından kullanıldığı görülmüştür. Teknik destek alan işletme sayısı ise 2 olarak belirlenmiştir. TR52 Bölgesinde ise yararlanıcıların en çok kullandığı destek türünün de %44,4 oranıyla doğrudan finansman desteği şeklinde gerçekleştiği, bunu TR42 Bölgesinden farklı olarak güdümlü proje desteğinin takip ettiği görülmüştür. Bu bölgede faiz desteği alan işletme sayısı 1 olarak belirlenmişken faizsiz kredi desteğinden yararlanan hiçbir işletme olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca bu bölgedeki teknik destek seçeneğini hiçbir işletme işaretlememiştir. Kalkınma ajanslarının vermiş olduğu destekler ve bu desteklere ilişkin mali ve teknik sorunlara Sayıştay raporlarında sıklıkla yer verildiği dikkat çekmektedir. Bu konuyla ilgili detaylı bir analize başka bir çalışmada yer verilmesi planlanmaktadır.

Tablo 12. Destek Talebinin Karşılama Oranı

		Başvurusunda bulunduğunuz destek talebinin gerçekleşme oranı % kaç civarında olmuştur?				Total
		% 0 - 20	% 21 - 50	% 51 - 75	% 76 - 100	
OSB	TR42OSB	0 0,0%	7 50,0%	2 14,3%	5 35,7%	14 100,0%
	TR52OSB	1 5,0%	11 55,0%	2 10,0%	6 30,0%	20 100,0%
Total		1 2,9%	18 52,9%	4 11,8%	11 32,4%	34 100,0%

TR42 Bölgesinde yararlanıcı konumundaki 14 işletmenin yanıtladığı bu soruda 7 işletmenin talebi %50’ye kadar karşılanırken, 2 işletmenin %75’e kadar, 5 işletmenin ise %76’nın üzerinde bir oranla karşılandığı görülmüştür. TR52 Bölgesinde ise yararlanıcı 20 işletmenin yanıtladığı bu soruda 11 işletmenin talebi %21-50 oranında karşılanmışken, 6 işletmenin % 76-100 oranında destek alabildiği öğrenilmiştir. Oranlar arasında bu kadar ciddi farklılıkların olması, sadece araştırmaya konu olan bölgelerde değil ülke genelinde de bu desteklerin gerçekleşmesine ilişkin kalkınma ajanslarının takdir yetkisi kullanıp kullanmadıkları yönünde düşündürücü olmuştur.

Tablo 13. Desteklerin Ajans Tarafından Denetlenmesi

		Kalkınma Ajansından aldığınız desteklerin kullanım alanları Ajans tarafından denetleniyor mu?		Total
		Evet	Hayır	
OSB	TR42OSB	13 100,0%	0 0,0%	13 100,0%
	TR52OSB	17 85,0%	3 15,0%	20 100,0%
Total		30 90,9%	3 9,1%	33 100,0%

Kalkınma ajanslarının verdikleri desteklerin amacına uygun kullanılıp kullanılmadığına ilişkin yararlanıcı işletmelere yönelik bir denetim yapıp yapmadıklarına dair yöneltilen bu soruda her iki bölgedeki toplam katılımcıların %90’dan fazlası denetim yapıldığı yönünde yanıt vermiştir. Oransal dağılıma bakıldığında TR42 Bölgesinden yanıt veren 13 işletmenin tamamı, TR52 Bölgesinden yanıt veren 20 işletmenin 17’sinin yani %85’inin “evet” seçeneğini işaretlediği belirlenmiştir.

Tablo 14. Alınan Desteğin İşletme Faaliyetlerine Etkisi

		Kalkınma Ajansının, işletme faaliyetlerinize etkisini ne şekilde değerlendirirsiniz?		Total
		Oldukça olumlu etkiliyor	Kısmen etkiliyor	
OSB	TR42OSB	8 61,5%	5 38,5%	13 100,0%
	TR52OSB	12 60,0%	8 40,0%	20 100,0%
Total		20 60,6%	13 39,4%	33 100,0%

Ankette yer alan bir diğer soru ajans desteklerinin yararlanıcı işletmeler üzerindeki etkisini ölçmek için sorulmuştur. Buna göre toplam katılımcıların yaklaşık %62’sinin oldukça “olumlu etkiliyor”, %39’unun ise “kısmen etkiliyor” yanıtını verdiği belirlenmiş olup, “hiç etkilemiyor” ve “olumsuz etkiliyor” gibi seçeneklerin hiçbir işletme tarafından seçilmediği belirlenmiştir. Bu durum kalkınma ajanslarının bölgelerdeki işletmeler açısından yararlı kurumlar olduğu düşüncesini desteklemiştir.

Tablo 15. Ajans Desteğinin İşletme Yatırımlarına Etkisi

	Ajanstan aldığımız desteklerin, firmanızın yatırımlarına etkisini nasıl değerlendirirsiniz?				Total	
	Destek sağlanmasaydı yatırımlarımızın gerçekleşmesi mümkün olmazdı	Destek sayesinde mevcut yatırım potansiyelimizde artış oldu	Aldığımız destek kaynak artışı sağladığı için sosyo-kültürel faaliyetlerde bulunma imkânına sahip olduk	Yatırımlarımız destekten hiçbir şekilde etkilenmedi		
OSB	TR42OSB	0 .0%	10 83,3%	1 8,3%	1 8,3%	12 100,0%
	TR52OSB	1 5,0%	16 80,0%	3 15,0%	0 .0%	20 100,0%
Total		1 3,1%	26 81,3%	4 12,5%	1 3,1%	32 100,0%

TR42 Bölgesinde 12 yararlanıcı tarafından yanıt bulan bu soruda yaklaşık %83’lük bir oranla, 10 yararlanıcı, alınan desteğin yatırım potansiyelini artırdığını belirtmiştir. Kalkınmanın büyümeden ayrıldığı en önemli göstergelerden biri olarak görülen sosyo-kültürel faaliyet seçeneği özellikle ilave edilmiştir. Bu seçeneği 1 işletme işaretlemişken, 1 yararlanıcı işletme ise alınan desteğin yatırımlarını etkilemediğini belirtmiştir. TR52 Bölgesinde ise, 20 yararlanıcının vermiş olduğu yanıtlar değerlendirildiğinde 16 işletme tarafından ve %80 oranında desteğin yatırım potansiyelini arttırdığı belirtilmiştir. Burada 3 işletme sosyo-kültürel faaliyet imkânına kavuştuğunu belirtirken, 1 işletme destek ile yatırım gerçekleştirebildiğini ifade etmiştir. Yararlanıcılardan yatırım potansiyelinin destekten hiç etkilenmediğini belirten kimse olmamıştır. İki bölge toplamı esas alındığında ajans desteklerinin yeni yatırım potansiyeli oluşturma oranı %81 civarında çıkmış iken, bu desteklerin sosyo-kültürel faaliyetlere olanak sunma oranı %12,5’te kalmıştır. Bu durumu belki işletmelerin kendi tercihleri olarak değerlendirmek mümkün olabilir ancak yanıtlar değerlendirildiğinde kalkınma ajansları tarafından verilen desteklerin kalkınmadan ziyade büyüme odaklı faaliyetlere dönüştüğü belirlenmiştir.

Tablo 16. Alınan Desteğin Personel Sayısına Etkisi

	Personel sayısında artış yaşanmıştır - Kişi Sayısı				Total	
	1-5 kişi arası	6-10 kişi arası	11-15 kişi arası	21 ve üstü kişi		
OSB	TR42OSB	4 66,7%	1 16,7%	1 16,7%	0 .0%	6 100,0%
	TR52OSB	8 66,7%	3 25,0%	0 .0%	1 8,3%	12 100,0%
Total		12 66,7%	4 22,2%	1 5,6%	1 5,6%	18 100,0%

Yararlanıcı işletmelerin aldıkları desteklerin istihdama ve beşeri sermayeye katkısını değerlendirebilmek için katılımcılara bu desteklerin hem personel sayısında hem de personelin niteliğinde yol açtığı değişikliklere ilişkin iki soru yöneltilmiştir. Tüm verileri tablolar şeklinde burada aktarmak mümkün olmadığı için bu noktada veriler özet olarak yorumlanmıştır. Öncelikle personel

sayısına yönelik yöneltilen soruya ilişkin veriler yorumlanacak olduğunda katılımcı 11 işletmenin “personel sayısında herhangi bir değişiklik yaşanmadığı” şeklindeki seçeneği işaretlediği belirlenmiştir. Personel sayısında artışa yol açtığını belirten işletmelere ise ne oranda bir değişiklik yaşandığı sorusu yöneltilmiştir. Buna göre artış yaşayan 18 işletmenin 12’sinde yani yaklaşık %67’sinde 1-5 kişi arasında bir istihdam artışı sağladığı, 4 işletmede yani %22’sinde 6-10 kişi arasında bir artışa yol açtığı belirtilmiştir. TR42 Bölgesinde, 1 işletmede 11-15 kişi arasında istihdam artışı sağlayan bu desteklerin TR52 Bölgesinde 1 işletmede 21 kişi ve üzerinde bir artışa neden olduğu görülmüştür.

Desteklerin personelin niteliği üzerinde herhangi bir değişiklik sağlayıp sağlamadığına ilişkin yöneltilen soruda katılımcılara birden çok seçenek işaretleme imkânı verilmiştir. Buna göre her iki bölge toplamında 14 işletme “daha nitelikli personel istihdamı gerçekleştirildiğini”, 13 işletme, “destek sayesinde personele eğitim verildiği ve mevcut personelin niteliğinde iyileşme gerçekleştiğini”, 9 işletme ise “personelin niteliğinde bir değişim yaşanmadığını” belirtmiştir.

Tablo 17. Ajans Desteğinin Üretim Kapasitesine Etkisi

	Sağlanan desteğin üretim kapasiteniz üzerindeki etkisini ne şekilde değerlendirirsiniz?				Total
		% 0 - 20 oranında artış yaşanmıştır	%21 - 50 oranında artış görülmüştür	Bir artış olmamıştır	
OSB	TR42OSB	8 57,1%	5 35,7%	1 7,1%	14 100,0%
	TR52OSB	8 40,0%	10 50,0%	2 10,0%	20 100,0%
Total		16 47,1%	15 44,1%	3 8,8%	34 100,0%

Destek-üretim hacmi ilişkisini ölçmek amaçlı hazırlanan bu soruyu TR42 Bölgesinden 14 yararlanıcı yanıtlamış, bunlardan 1’i “bir artış olmadığını” belirtirken 8’i, %0-20 oranında, 5’i ise %21-50 oranında artışın yaşandığını belirtmiştir. Bu durum alınan desteklerin ilgili bölgedeki yararlanıcıların %57’sinin üretim kapasitesini maksimum %20 oranında arttırdığını göstermiştir. TR52 Bölgesinde soruyu yanıtlayan 20 yararlanıcının 10’u yani %50’si ajans desteklerinin üretim kapasitelerini %21-50 oranında arttırdığını belirtmiş, “bir artış olmamıştır” diyenlerin oranı ise TR42 Bölgesinde %7, TR52 Bölgesinde %10 civarında kalmıştır.

Tablo 18. Desteklerin İhracat Hacmi Üzerindeki Etkisi

	Ajans desteklerinin ihracatınız üzerindeki etkisini ne şekilde yorumlarsınız?				Total	
	İhracat gerçekleştiriyoruz	Destek sayesinde ihracat yapabilir seviyeye geldik	İhracat hacmimizde artış yaşandı	İhracat hacmimizde hiçbir değişiklik olmadı		
OSB	TR42OSB	4 30,8%	1 7,7%	4 30,8%	4 30,8%	13 100,0%
	TR52OSB	1 5,0%	2 10,0%	9 45,0%	8 40,0%	20 100,0%
Total		5 15,2%	3 9,1%	13 39,4%	12 36,4%	33 100,0%

Ajanslardan alınan desteklerin işletmelerin ihracat kapasiteleri üzerindeki katkısını değerlendirebilmek amacıyla yöneltilen bu soruya iki bölgeden toplam 33 yararlanıcı yanıt vermiş olup, %39’un üzerindeki bir oranla desteklerin “ihracat hacminde artışa yol açtığı” belirtilmiştir. Ancak bunu %36’nın üzerindeki bir oranla desteklerin, “ihracat hacminde değişikliğe yol açmadığı” şeklinde verilen yanıtlar izlemiştir. Soruyu yanıtlayan işletmelerden 5’i ihracat yapmadığını belirtirken, toplamda 3

işletme ise aldıkları destek sayesinde ihracat yapabilecek düzeye geldiklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda ajans desteklerinin bazı işletmeler açısından hiçbir farklılık yaratmazken bazı işletmeler açısından üretim miktarında ve ihracat hacminde artışa yol açarak ekonomik büyümeye kısmen de olsa katkı sağladığı şeklinde yorumlanabilecek bir duruma yol açtığı değerlendirilmiştir.

Tablo 19. Ajansın İşletmenizden Beklediği Muhtemel Sonuçlar (TR42)

	Ajansın proje desteğinden sonra, işletmenizde görmek istediği değişiklikler sizce nelerdir?					
	Ürün kalitesinde artış	Rekabet gücünde artış	Üretim hacminde artış	İstihdam oranında artış	Dışa bağımlılıkta azalma	İhracat hacminde artış
TR42 OSB	7 53,8%	10 76,9%	10 76,9%	9 69,2%	4 30,8%	5 38,5%
Total	7 53,8%	10 76,9%	10 76,9%	9 69,2%	4 30,8%	5 38,5%

İki bölge için iki ayrı tabloda değerlendirilen ve işletmelere, ajansların verdikleri destekler neticesinde kendilerinden gerçekleştirmelerini bekledikleri durumun ne olabileceğine ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla yöneltilen bu soruda birden çok seçenek işaretleme imkânı verilmiştir. TR42 Bölgesinde soruyu yanıtlayan 13 işletmenin yoğunlaştığı ana unsurlar yaklaşık %77 oranında “rekabet gücünde artış” ve “üretim hacminde artış” olarak gerçekleşmiştir. Seçenekler arasına başka beklentilerin olabileceği ihtimaline karşılık yorum yapılabilmesi adına “diğer” kutucuğu da konulmuştur. Ancak yararlanıcılar tarafından farklı bir seçenek oluşturulmamıştır. Bu sonuçlar, yararlanıcılar tarafından da Ajansın “kalkınma değil, büyüme amaçlı destek verdiği” algısının hâkim olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Araştırmanın yapılma nedeni olan doktora tezinin ikinci boyutunu oluşturan ajans çalışanlarına yönelik ankete verilen yanıtlar da ajansların STK’lar, üniversiteler gibi kalkınmanın itici gücünü oluşturan kuruluşlardan daha çok kâr amacı güden işletmeleri desteklediklerini göstermiştir.

Tablo 20. Ajansın İşletmenizden Beklediği Muhtemel Sonuçlar (TR52)

	Ajansın proje desteğinden sonra, işletmenizde görmek istediği değişiklikler sizce nelerdir?					
	Ürün kalitesinde artış	Rekabet gücünde artış	Üretim hacminde artış	İstihdam oranında artış	Dışa bağımlılıkta azalma	İhracat hacminde artış
TR52 OSB	15 78,9%	12 63,2%	14 73,7%	9 47,4%	9 47,4%	9 47,4%
Total	15 78,9%	12 63,2%	14 73,7%	9 47,4%	9 47,4%	9 47,4%

TR52 Bölgesinde ise aynı soruya verilen yanıtlar incelendiğinde %78,9 gibi yüksek bir oranla “ürün kalitesinde artış” seçeneğinin işaretlendiği, bunu %73,7 ile üretim hacminde artış seçeneğinin izlediği belirlenmiştir. Buradaki işletmelerde ajans beklentilerine ilişkin, TR42 Bölgesine kıyasla üretimi yapılan ürünlerin niteliğine yönelik daha soyut bir beklentinin yüksek olabileceği algısı oluşmuştur.

Tablo 21. OSB İşletmelerinin Ajanstan Destek Talebine İlişkin Görüşleri

		Kalkınma Ajansına proje/destek başvurusunda bulunmayı düşünüyor musunuz?			Total
		Evet	Hayır	Olabilir	
OSB	TR42OSB	13 26,0%	18 36,0%	19 38,0%	50 100,0%
	TR52OSB	39 30,5%	42 32,8%	47 36,7%	128 100,0%
Total		52 29,2%	60 33,7%	66 37,1%	178 100,0%

Soru atlama mantığı ile yararlanıcı işletmelerin yanıtlaması gereken soruların ardından tüm katılımcıların yanıtladığı son sorulara geçilmiştir. Bunlardan biri olan işletmelerin ajansa destek başvurusunda bulunmayı düşünüp düşünmediğine ilişkin soru olmuştur. Buna göre TR42 Bölgesindeki 50 işletmeden 19’u “olabilir” yanıtını seçerken 18’i ise “hayır”, 13’ü yani %26’sı “evet” seçeneğini işaretlemiştir. 128 işletmeden yanıt gelen TR52 Bölgesinde ise, %36,7’lik bir oranla 47 işletme “olabilir”, 42 işletme “hayır”, 39 işletme ise “evet” yanıtını vermiştir. Toplamda bakıldığında ise 178 katılımcının %37’sinin “olabilir” dediği belirlenmiştir. Her iki bölgede de “olabilir” ya da “hayır” seçeneklerini işaretleyenlerin “evet” diyenlerden fazla olması dikkat çekmiştir.

Bu soru ile bağlantılı olacak şekilde “hayır” yanıtı verenlerden bu seçeneği işaretlemelerindeki olası gerekçeler sorulmuştur. Buna göre her iki bölge toplamında 29 işletme “gerek görmüyorum”, 17 işletme “değerlendirmelerin objektif kriterlere göre yapıldığını düşünmüyorum”, 14 işletme “çalışmaları ile ilgili bilgi sahibi değilim”, 12 işletme ise “yeterli olduklarını düşünmüyorum” seçeneklerini işaretlemiştir. Ayrıca seçenekler arasına işletmelerin yorum yapmasını sağlayabilecek şekilde “diğer” seçeneği de eklenmiş bununla ilgili toplamda 6 yanıt gelmiştir. Bu kapsamda TR42 Bölgesinden bir işletme “prosedürlerin yoğun olduğu”, bir işletme de “yatırım düşünmediği” için başvuru yapmaya gerek duymadığını vurgulamıştır. TR52 Bölgesinde ise yorum yapan işletmeler “alınacak olan makine ve teçhizatın yurtdışından alınma işlem ve ticari mantığa aykırı uygulama ve gümrükleme işlemlerinde yaşanan sorunlardan”, “destek işlemlerinin kendi bünyesindeki personel tarafından yürütülmesinden”, “üretim gerçekleştirdikleri alanda hazırladıkları projelere ajansın ilgisiz kalacağını düşündüklerinden” ve “daha önce çıkan desteği, kendilerinin reddetmiş olmalarından” dolayı “hayır” yanıtını seçtiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 22. KA’nın Bölge Kalkınmasına Katkısının Değerlendirilmesi

		Kalkınma Ajansının bölge kalkınmasına olumlu etkide bulunduğunu düşünüyor musunuz?		Total
		Evet	Hayır	
OSB	TR42OSB	36 72,0%	14 28,0%	50 100,0%
	TR52OSB	91 73,4%	33 26,6%	124 100,0%
Total		127 73,0%	47 27,0%	174 100,0%

Katılımcı işletmelere yöneltilen bir diğer soru kalkınma ajanslarının bölge kalkınmasına olumlu etkide bulunup bulunmadıklarına yönelik görüş ve algılarını ölçmek amacıyla sorulmuştur. Buna göre toplamdaki 174 işletmenin %73’ü yani 127’si “evet” yanıtı vermiş, “hayır” diyenlerin oranı ise %27’de kalmıştır. Her iki bölgedeki yanıtların oransal dağılımlarının birbirine çok yakın çıktığı belirlenmiş ve

ajans desteklerinden yararlınsın ve yararlanmasın işletmelerin genelinde ajansların bölge kalkınması üzerinde olumlu etkileri olduğu yönünde bir kanaat oluştuğu belirlenmiştir.

Tablo 23. Ajansın Tarafsız ve Adaletli Olup Olmadığına İlişkin Görüşler

	Kalkınma Ajansının proje başvurularını tarafsız ve adaletli biçimde değerlendirdiğine inanıyor musunuz?		Total	
	Evet	Hayır		
OSB	TR42OSB	25 52,1%	23 47,9%	48 100,0%
	TR52OSB	55 43,7%	71 56,3%	126 100,0%
Total		80 46,0%	94 54,0%	174 100,0%

Gerek TR42 Bölgesi gerekse de TR52 Bölgesinde katılım oranının düşük olduğu bu soru, TR42 Bölgesinde 48 işletmenin %52,1’inde ajansın yapılan destek başvurularını tarafsız ve adaletli biçimde değerlendirdiği kanısının hâkim olduğunu gösterirken, buna çok yakın olan %47,9’unda ise tarafsızlık ve adalet ilkesine riayet edilmediği kanısının bulunduğunu göstermiştir. Bu durum katılımcı işletmelerin yaklaşık yarısında olumsuz bir algı olduğunu ifade etmiştir. TR52 Bölgesinde ise 149 katılımcının 126’sının yanıtladığı bu soruda, katılımcıların %56,3’ü yani 71 işletme kalkınma ajansının proje başvurularının tarafsız ve adaletli biçimde değerlendirdiğine inanmadığını belirtmiştir. Bu sonuç ankete bölgeden katılımın yüksek olduğu, katılımcıların çoğunun KOBİ statüsünde olduğu göz önüne alındığında değerlendirme süreçlerinde çok ciddi sorunlar olduğunu düşündürmüştür. Her iki bölgede de ajanslardan destek almış bazı yararlanıcıların da bu soruya “hayır” yanıtını vermiş olmaları dikkat çekmiştir. Tarafsızlık ve adalete yönelik bu durum anketin son sorusunu oluşturan, işletmelerin kalkınma ajansından beklentilerine ilişkin yöneltilen açık uçlu soruya verilen yanıtlarda sıklıkla dile getirilmiştir.

Tablo 24. Desteklerden Yararlanma Durumuna Göre Ajanslara İlişkin Görüşler

	Kalkınma Ajansının proje başvurularını tarafsız ve adaletli biçimde değerlendirdiğine inanıyor musunuz?		Total	
	Evet	Hayır		
Kurulduğunuzdan sonra Kalkınma Ajansından herhangi bir destek aldınız mı?	Evet	28 84,8%	5 15,2%	33 100,0%
	Hayır	48 38,4%	77 61,6%	125 100,0%
	Başvurumuz reddedildi	2 15,4%	11 84,6%	13 100,0%
	Sözleşme aşamasında imzalamayı reddettik	1 50,0%	1 50,0%	2 100,0%
Total		79 45,7%	94 54,3%	173 100,0%

Yukarıdaki tabloyu yorumlarken vurgulanan husus burada tekrar kısaca ifade edilecek olursa, her iki bölge toplamında yararlanıcı konumundaki 33 işletmeden 5’i, yararlanıcı olmayan 125 işletmeden 77’si, başvurusu reddedilen 13 işletmeden 11’i ve sözleşme aşamasına gelen ancak vazgeçen 2 işletmeden 1’i ajansların proje başvurularını tarafsız ve adaletli biçimde değerlendirdiğine inanmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum toplamda ankete katılan 173 işletmenin 94’ünde yani %54,3

gibi yüksek bir oranda “hayır” seçeneğinin işaretlendiğini göstermiştir. Aynı algıya pilot çalışma bölgesinde görüşme yapılan işletmelerin de yaklaşık yarısında rastlanılmıştır.

Anketin son sorusu ise işletmelere “kalkınma ajanslarından beklentilerinin ne olduğu”nu anlayabilmek için yöneltilmiş ve bu soru, görüş ve önerilerini yazabilmeleri için açık uçlu olarak hazırlanmıştır. TR42 Bölgesinden 22, TR52 Bölgesinden ise 63 katılımcının görüş belirttiği soruya ait verilen yanıtlar şu şekilde özetlenmiştir³:

1. Tarafsız, eşit, adaletli, yenilikçi, şeffaf, çevreci olmaları ve bölge kalkınmasına destek verebilmeleri,
2. Bürokrasinin azaltılması, şartların basitleştirilmesi ve prosedürlerin sadeleştirilmesi,
3. Süreçlerin sonuçlandırılma sürelerinin kısaltılması, destek olunan program konusu ürünlerdeki kodlama, etiketleme, renk tonları vb gibi kısıtlamaların yumuşatılması gibi operasyonel işlemlerin kolaylaştırılması,
4. Ar-Ge ve üretim ekipmanları ile yurtdışı tanıtım/yapılanma faaliyetlerine destek sağlanması,
5. Özellikle KOBİ niteliğindeki işletmelerin desteklenmesi ve onlara yol gösterilmesi,
6. Büyük ölçekli firmalara yönelik desteklerin artırılması,
7. Evrak çokluğu, proje yazmada bilgi eksikliği, bu alanda gerekli eğitim verilmemesi vb. konulardan dolayı proje yazımının sağlanmasında gerekli olanakların sunulması,
8. Ülke kalkınmasına katkıda bulunacak gerçek ihtiyaç sahibi işletmelerin desteklenmesi,
9. Buldukları bölgenin eksiklerini belirleyip, desteklerinin buna göre tasarlanması,
10. Firmaların azami seviyede imkân ve teşviklerden faydalandırılması ve buna göre yönlendirilmesi,
11. Üretim kapasite artışı ve istihdam artışının desteklenmesi ve kredi faiz desteği verilmesi,
12. Yeni faaliyet alanlarının ve rekabetçi projelerin desteklenmesi,
13. Bağımsız değerlendiricilerin piyasa hakkında bilgisi olan kişilerden seçilmesi,
14. Firmalara destekler hakkında bilgi verilip danışmanlık yapılması,
15. Projelerin kâğıt üzerinde değil işletme bünyesinde incelenerek onaylanması,
16. Yararlanıcı sayısının ve kaynaklarının artırılması,
17. Daha çok alanda ve daha yüksek bütçeli destek verilmesi,
18. Üreticileri teşvik edici faaliyetlerin ve tanıtım çalışmalarının artırılması,
19. Sanayi/işveren iletişimini artırmaları ve ayrıca proje yazılımı konusunda teknik destek vermeleri,
20. Firmalara tek tek yerinde araştırma yapmaları, uygulamalı olarak kâr ve zarar durumunu değerlendirmeleri,
21. Gerçekten yenilikçi projelere onay vermeleri,

³ Tekrarlayan yanıtlara ve “hiçbir beklentim yok” gibi yorumlara burada yer verilmemiştir.

22. Özellikle ihracat yapan firmaların desteklenmesi, teşvik ve desteklerden haberdar edilmeleri, danışmanlık hizmeti vermeleri,
23. Değerlendirmelerinin objektif olması, çok fazla ayrıntıya takılmamaları,
24. İşletme ve memleket için gerçekten hem maddi hem manevi fayda verecek firmalara destek vermeleri,
25. Verilen desteklerin işletmelere katkı sağlayacak büyüklükte olması ve bu desteklerin vergi vs.gibi kısıtlara tabi olmaması,
26. Verilen desteklerin ve yapılan yatırımların atıl olmamasına dikkat etmeleri,
27. Gerçekten ihtiyaç duyulan ithal edilen ürünlerin üretimlerini ve ülke ekonomisine ihracat geliri sağlayan KOBİ’leri dikkate almaları,
28. Desteklenen ürün ve/veya projelerin somut çıktılarının pazarlanmasına yönelik yayın, pazarlama, iletişim, kontak tesis etme katkısının da sağlanarak projenin emekleme dönemlerinde de farkındalık yaratılmasına katkı sağlamaları,
29. KOBİ’lerin kendi imkânları ile yapamadıkları stratejik cari açık önleyici yatırımlara planlama ve finans desteği vermeleri,
30. Ülke ekonomisini büyütecek, cari açığı kapatacak, özel sektörün yatırım yapamadığı stratejik sektörlere yatırım planlamaları.

Tekrarlayan yanıtlara burada tekrar tekrar yer vermek uygun olmayacağı için ortak görüşler tek maddede toplanmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki işletmeler tarafından yapılan yorumlar içerisinde 15 ayrı yanıtta adalet ve eşitlik vurgusu yapıldığı dikkat çekmiştir. Bunun haricinde proje yazılımı konusunda işletmelere eğitim verilip danışmanlık yapılması, proje süreçlerindeki prosedürlerin azaltılması ve rekabetçi projelerin desteklenmesi sık gelen diğer yanıtlar arasında yer almıştır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca nüfusun bir bölümü aşırı borç yükü altında, açlık, hastalık ve sefaletle çetin bir mücadele içerisindeyken kalan diğer bölümünün, gelirin büyük kısmına sahip olması durumu hep varlık göstermiştir. Bu durum başta gelir dağılımı kaynaklı olmak üzere birçok alanda bölgeler arası eşitsizlik sorununun yaşanmasına, eşitsizlik sorununu çözebilmek için ise çeşitli teoriler geliştirilip politikalar uygulanmasına neden olmuştur. Kalkınma teorilerine kaynaklık yapan bu gelişmeler, süreç içerisinde sorunların ve önerilerin çeşitlenmesi ile yeni teorilerin ortaya çıkmasına mevcut politika ve uygulayıcıların değiştirilmesine yol açmıştır. Özellikle küreselleşme ile birlikte her alanda olduğu gibi kalkınma politikalarında da kuralların ve aktörlerin değiştiği görülmüş, yönetimin şekli merkezden yerele kaydıkça bölgesel kuruluşların öne çıktığı belirlenmiş, bu süreçteki en aktif yapılar ise bölgesel kalkınma ajansları olmuştur.

Osmanlı Devleti döneminden bu yana bölgeler arası eşitsizlik sorunuyla mücadele eden Türkiye’de de, bu sorunu çözebilmek için gelişmiş ülke örneklerinden yola çıkılarak İBBS sistemi benimsenmiş, iller üç düzeyde ele alınmış, 26 bölgeyi ikinci düzeyde ise kalkınma ajansları oluşturulmuştur. Ancak uygulamaya geçirilen bu sistem önemli kaygı ve eleştiriler gölgesinde varlık bulmuştur. Türk kamu yönetimi için yeni olan bu örgütlerin bölge kalkınması üzerindeki etkisini ölçmek ise hem eleştirilerin doğduğu noktaların hem de sorun alanlarının ve çözüm önerilerinin tespiti açısından önem kazanmıştır. Söz konusu nedenle ve hem ilgili alana hem de ülke kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada, TR42 ve TR52 Bölgeleri OSB’lerinde yer alan 215 işletme ile

29 soruluk online anket yapılmış, işletmelerin kalkınma ajansları hakkında ilgi, bilgi düzeyleri ile ajans desteklerinden yararlanıp yararlanmadıkları, desteklerin işletmeye ne ölçüde katkı sağladığı, ajans desteklerinin kalkınmaya ne ölçüde yansıdığı gibi durumlar tespit edilmeye çalışılmış, işletmelerin ajanslardan beklentileri sorulmuştur. Veriler, surveymonkey üzerinden toplanmış ve SPSS 18 Programı ile çapraz tablolar kullanılarak analiz edilmiştir.

Yapılan araştırma neticesinde elde edilen bulgular:

- Ajansların tarafsızlığının sağlanamaması,
- Destek talebinin karşılanmasında belirlenen oranların değişiklik göstermesi,
- Verilen desteklerin istihdama katkısının düşük seviyelerde gerçekleşmesi,
- Ajansların yerel işletmeler tarafından bilinirliğinin yeterli seviyede olmaması,
- Desteklerin sosyo-ekonomik faaliyetlere yansımalarının düşük olması

şeklinde sıralanmıştır. Ancak yararlanıcı konumunda olsun ya da olmasın katılımcıların %73’ü, ajansların bölge kalkınmasına olumlu etkide bulunduğu yönünde görüş bildirmiştir. Ayrıca işletmelerin kalkınma ajanslarından tarafsız ve adaletli olmaları, destek alanları ve miktarları ile danışmanlık ve tanıtım faaliyetlerini arttırmaları, proje yazılımı konusunda işletmelere destek olmaları, yenilikçi projeleri desteklemeleri gibi birtakım beklentilerinin olduğu belirlenmiştir.

Etik Beyan

“Türkiye’de Kalkınma Ajansları Uygulamasına İlişkin TR42 ve TR52 Bölgelerine Yönelik Bir Araştırma” başlıklı çalışmanın yazılması ve yayınlanması süreçlerinde Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına riayet edilmiş ve çalışma için elde edilen verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Çalışma, 2014-2015 yıllarını kapsadığı için etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmadaki yazarların tümü çalışmanın yazılmasından taslağın oluşturulmasına kadar tüm süreçlere katkı yapmış ve nihai halini okuyarak onaylamıştır.

Çatışma Beyanı

Yapılan bu çalışma gerek bireysel gerekse kurumsal/örgütsel herhangi bir çıkar çatışmasına yol açmamıştır.

KAYNAKÇA

- Başkaya, F. (2011). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü* (7. Baskı). Ankara: Maki Basın Yayın.
- Berber, M. ve Baday Yıldız, E. (2014). Ekonomik Gelişme Ekseninde Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Tarihi Gelişimi. M. Berber, D.Özyakışır ve H. İ. Aydın (Ed.), *Bölgesel Kalkınma Üzerine Yazılar* içinde (ss. 1-29). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çarkçı, A. (2008). *Ulusal Kalkınma İçin Yerel Teklifler –Ulusal Kalkınma İçin Yerel Uygulama Modelleri*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat* (9. Baskı). Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Doğaner Gönel, F. (2010). *Kalkınma Ekonomisi*. Ankara: Efil Yayınevi.

Çelebi Zengin, E. (2021). Türkiye’de Kalkınma Ajansları Uygulamasına İlişkin TR42 ve TR52 Bölgelerine Yönelik Bir Araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 361-389.

- Eren, M. V. ve Mete, M. (2014). Bölgesel Kalkınmada Sağlık Politikaları. M. Berber, D.Özyakışır ve H. İ. Aydın (Ed.), *Bölgesel Kalkınma Üzerine Yazılar* içinde (ss. 309-350), Ankara: Savaş Yayınevi.
- Ildıracı, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kalkınma Bakanlığı (2013). “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)”, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/İllerin_ve-Bolgelerin_Sosyo-Ekonomik_Gelismislik_Siralaması_ArastirmasiSEGE-2011%E2%80%8B.pdf (20.09.2021).
- Kaplan, M. (2004). Gelişmekte Olan Ülkelerin Özellikleri. S. Taban ve M. Kar (Ed.), *Kalkınma Ekonomisi -Seçme Konular-* içinde (ss. 7-25), Bursa: Ekin Kitabevi.
- Kara, M. (2008). *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları. (Uzmanlık Tezi)*. DPT Başkanlığı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Yayın No: 2774, Ankara.
- Kaynak, M. (2014). *Kalkınma İktisadı* (5. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Korkmaz, E. (2013). *Küresel Süreçte Ulusal Kalkınma*. İstanbul: Himalaya Yayınları.
- Küçük, Y. (1975). *Planlama, Kalkınma ve Türkiye*. İstanbul: Bilim Yayınları.
- Palabıyık, H. (2005). Sürdürülebilirlik ve Yerel Yönetimler: Uygulanabilirliği ve Ölçümü Üzerine. H. Özgür ve M. Kösecik (Ed.), *Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-I Reform* içinde (ss. 611-627), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Parlak, B. (2011). *Kamu Yönetimi Sözlüğü*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Polat, M. H. (2012). *Küreselleşen Kalkınma –Bir Eleştiri-*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Tekeli, İ. ve Soral, E. (1978). *Kalkınma Yazını Üzerine Genel Bir Değerlendirme*. Eskişehir: Eskişehir Ekonomik ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları. Yayın No: 196/126.
- Tiftikçigil, B. Y. (2010). *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Tüylüoğlu, Ş. ve Çeştepe, H. (2004). Kalkınma Teorilerinin Temelleri ve Gelişimi. S. Taban ve M. Kar (Ed.), *Kalkınma Ekonomisi -Seçme Konular-* içinde (ss. 27-69). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Yavilioğlu, C. (2002). Geri Kalmışlık Olgusu ve Ekonomistlik Kalkınma Teorileri : (Eleştirel Bir Yaklaşım). *Cumhuriyet Üniversitesi Ekonomik ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (2), 49-70.
- Yıldırım, M. ve Örnek, İ. (2012). “Walt Whitman Rostow’un Kalkınma Aşamaları Yaklaşımına Göre Gaziantep Ekonomisinin İncelenmesi”, <http://www.tek.org.tr/files/disc/dt90.pdf>, (20.09.2021).